

JAK ZROBIĆ REFERENDUM?

Poradnik praktyczny

Fundacja „RT-ON” jest formalno-prawną reprezentacją Ogólnopolskiej Koalicji „Rozwój TAK – Odkrywki NIE” – obywatelskiego ruchu na rzecz powstrzymania planów budowy nowych kopalni węgla brunatnego metodą odkrywkową oraz przeprowadzenia Polski z ery kopalnej do ery odnawialnej. Działamy na rzecz rozwoju społeczeństwa obywatelskiego oraz upowszechnienia instytucji referendum jako metody dialogu społecznego i umocnienia demokracji.

www.rozwojtak-odkrywkinie.pl

Fundacja „Rozwój TAK - Odkrywki NIE” dziękuje Guerrilla Foundation za finansowe wsparcie prac nad niniejszym raportem. Poglądy przedstawione w publikacji niekoniecznie odzwierciedlają oficjalne stanowisko Guerrilla Foundation.

SPIS TREŚCI

WSTĘP	4
WSTĘP OD WYDAWCY	5
SŁOWNICZEK REFERENDALNY	6

CZĘŚĆ I.

JAK PRZEPROWADZIĆ REFERENDUM LOKALNE?

1. Procedura referendalna krok po kroku <i>Tomasz Zakrzewski</i>	8
2. Czy w referendach zwycięstwo jest najważniejsze? <i>Tomasz Zakrzewski</i>	26

CZĘŚĆ II.

PRZYKŁADY INICJATYW REFERENDALNYCH

1. Prawomocne referendum przeciwko planom budowy odkrywkowej kopalni węgla brunatnego na złożu „Legnica” <i>Tomasz Waśniewski, Irena Rogowska</i>	29
2. Referendum w Nekli <i>Marek Gumpert</i>	34
3. Referendum w Świdwinie <i>Edyta Jaroszevska-Nowak</i>	38

CZĘŚĆ III.

MERYTORYCZNE REFERENDA LOKALNE W POLSCE

1. Merytoryczne referenda lokalne – dane liczbowe	42
2. Wykaz referendów w Polsce w latach 1997-2017	46

WSTĘP

Prawidłowo funkcjonująca społeczność lokalna to żywy organizm relacji między mieszkańcami a przedstawicielami władz samorządowych. Zgodnie z przyjętymi zasadami we współczesnym państwie demokratycznym bezpośredni udział obywateli w sprawowaniu lokalnych rządów zastępowany jest formami przedstawicielskimi. Aktualnie prócz wyborów to instytucja referendum lokalnego jest podstawowym narzędziem demokracji bezpośredniej, które może być wykorzystywane przez członków społeczności lokalnej do podejmowania decyzji dotyczących ich samorządów.

Jeśli zastanawiasz się czy w Twojej gminie (powiecie lub województwie) istnieje szansa na przeprowadzenie referendum, to właśnie niniejsze opracowanie ma być dla Ciebie przewodnikiem po najważniejszych etapach procedury referendalnej. Po pierwsze dowiesz się jak krok po kroku przeprowadzić referendum. Po drugie zdobędziesz informacje na temat zasad finansowania referendów oraz sytuacji, w których sprawa referendów trafia do sądów administracyjnych. Ogromną wartością przygotowanej publikacji jest to, że znajdziesz w niej wiele informacji od osób, które mają praktyczne doświadczenie w organizowaniu referendów.

„Jak zrobić referendum? Poradnik praktyczny” to opracowanie, które ma służyć docelowo mieszkańcom gmin (odpowiednio również powiatów i województw) jako przystępne źródło wiedzy referendalnej. Publikacja ma również służyć jako narzędzie promocji referendów merytorycznych, które mogą być jednym z podstawowych narzędzi lokalnej polityki.

Tomasz Zakrzewski

WSTĘP OD WYDAWCY

Raport opiera się na ekspertyzach autorstwa Tomasza Zakrzewskiego radcy prawnego, członka Okręgowej Izby Radców Prawnych w Poznaniu, specjalisty w zakresie prawa administracyjnego i prawa samorządu lokalnego, redaktora naczelnego portalu www.referendumlokalne.pl. Pozostałe fragmenty raportu zostały opracowane na podstawie wywiadów telefonicznych z organizatorami referendum lokalnych, a także na podstawie informacji uzyskanych przez autorów raportu w wyniku korespondencji elektronicznej oraz rozmów telefonicznych z instytucjami naukowymi, jednostkami samorządu terytorialnego, mieszkańcami gmin, powiatów i województw na terenie, których odbywały się referenda oraz z pracownikami organizacji pozarządowych z Polski i z zagranicy. W celu jak najwierniejszego oddania ducha, jaki towarzyszy inicjatorom każdej kampanii referendalnej, ingerencję w treść tekstów autorstwa organizatorów referendum lokalnych ograniczono do minimum, w związku z czym opinie autorów niniejszego podręcznika mogą się znacząco różnić od opinii organizatorów referendum w zakresie przedmiotu, którego dane referendum dotyczyło. Nie powstrzymało to autorów, a wręcz przeciwnie – zachęciło do skupienia się na rozmowie o referendum lokalnym jako takim, jako przejawie zaangażowania obywateli w sprawy publiczne. Autorzy wykorzystują też oryginalne fotografie przesłane przez organizatorów referendum.

Celem niniejszego raportu jest zebranie w jednym miejscu opinii eksperckich oraz zapewnienie głosu organizatorom wybranych przez wydawców podręcznika referendum lokalnych. Poradnik został sporządzony z uwagi na ważny interes publiczny – konieczność promocji referendum jako narzędzia demokracji bezpośredniej, a także z uwagi na konieczność zainicjowania szerokiej społecznej dyskusji o korzyściach z angażowania obywateli w podejmowanie decyzji politycznych na każdym szczeblu administracji.

Jest to też, zgodnie z wiedzą autorów, jedyna publikacja w sposób przystępny starająca się przybliżyć zagadnienia oraz praktykę merytorycznych referendum lokalnych w Polsce od momentu transformacji oraz zawierająca wykaz referendum pod względem kryterium daty ich przeprowadzenia oraz lokalizacji geograficznej. Pobieżna analiza trzeciej części podręcznika pozwala zaobserwować wzrost zainteresowania oraz liczebności referendum lokalnych od końca lat 90-tych XX wieku ze znaczącym wzrostem liczebności referendum zwłaszcza w ostatnim dziesięcioleciu. Mamy nadzieję, że niniejszy podręcznik przysłuży się choć w minimalnym stopniu promocji referendum lokalnego oraz ułatwi adresatom podręcznika organizację kolejnych referendum.

Kuba Gogolewski

SŁOWNICZEK REFERENDALNY

Tomasz Zakrzewski

referendum – jedna z najważniejszych (obok wyborów) instytucji, która daje możliwość osobom uprawnionym (np. mieszkańcom gminy powiatu czy województwa) do bezpośredniego decydowania o sprawach publicznych.

referendum lokalne – referendum przeprowadzane na obszarze jednostki samorządu terytorialnego (gminy, powiatu, województwa).

referendum gminne – referendum lokalne przeprowadzane na obszarze gminy.

referendum powiatowe – referendum lokalne przeprowadzane na obszarze powiatu.

referendum wojewódzkie – referendum lokalne przeprowadzane na terenie województwa.

referendum lokalne odwoławcze – referendum lokalne, w którym mieszkańcy decydują o odwołaniu np. wójta (burmistrza, prezydenta miasta), rady gminy (miasta), rady powiatu, sejmiku wojewódzkiego.

referendum lokalne merytoryczne – referendum lokalne, w którym mieszkańcy decydują o innych sprawach niż odwołanie władz gminy, powiatu lub województwa. Referenda merytoryczne dotyczą konkretnych spraw ważnych dla mieszkańców takich jak np. zmiana granic gminy, przeznaczenie terenu pod określoną inwestycję, likwidacja straży gminnych (miejskich), decyzje o obiektach będących własnością gminy itd.

SŁOWNICZEK REFERENCJALNY

Tomasz Zakrzewski

inicjator referendum – grupa co najmniej 15 obywateli (w referendach powiatowych i wojewódzkich), grupa co najmniej 5 obywateli (w referendach gminnych), partia polityczna działająca na danym terenie, organizacja społeczna (np. stowarzyszenie, fundacja) działająca na danym terenie, które rozpoczynają proces przeprowadzenia referendum lokalnego.

pełnomocnik inicjatora referendum – konkretna osoba, która jest uprawniona do reprezentowania inicjatora referendum.

kampania referendalna – czas po podjęciu uchwały przez radę gminy, powiatu lub sejmik wojewódzki o przeprowadzeniu referendum. W tym czasie inicjator referendum może przedstawiać mieszkańcom swoje stanowisko dotyczące referendum. Kampania referendalna kończy się na 24 godziny przed dniem referendum.

sprawozdanie finansowe – dokument zawierający dochody i wydatki związane z referendami, przygotowany przez inicjatora referendum. Sprawozdanie finansowe trzeba przekazać do rady gminy w ciągu trzech miesięcy od dnia referendum.

próg ważności referendum – minimalny poziom frekwencji podczas głosowania referendalnego. Powoduje, że referendum jest ważne. W referendach merytorycznych próg ważności wynosi 30% uprawnionych do głosowania.

CZĘŚĆ I.
JAK PRZEPROWADZIĆ
REFERENDUM LOKALNE?

Tomasz Zakrzewski

PROCEDURA REFERENDALNA KROK PO KROKU

KROK PIERWSZY. POMYSŁ NA REFERENDUM.

Referendum organizowane przez mieszkańców zazwyczaj jest odpowiedzią na konkretną sytuację – konkretny problem, który pojawia się w Twojej gminie czy mieście. Taka sytuacja mobilizuje część ludzi, aby doprowadzić do głosowania referendalnego, w którym określoną decyzję podejmą bezpośrednio obywatele. Jakie to mogą być sytuacje? Oto kilka przykładów: błędy w działaniu straży miejskiej mogą być przyczyną rozpisania referendum w sprawie jej likwidacji; decyzja władz o likwidacji szkoły może być podstawą do rozpisania referendum w sprawie obrony placówki; plany budowy elektrowni wiatrowej czy nowej odkrywki mogą być podstawą do przeprowadzenia referendum, w którym mieszkańcy wyrażą swój sprzeciw w stosunku do inwestycji.

PAMIĘTAJ O TYM, ŻE...

referendum lokalne nie służy tylko do tego, żeby sprzeciwiać się pomysłom lokalnych władz. Referendum można wykorzystać do tego, żeby poprzeć działania rady gminy (miasta) lub wójta (burmistrza lub prezydenta miasta).

Zanim zdecydujesz się na organizowanie referendum przemyśl dobrze ten pomysł. Po pierwsze: zastanów się, czy nie istnieją inne metody, które można wykorzystać, żeby osiągnąć zamierzony cel. Przeprowadzenie referendum lokalnego zawsze kosztuje. Dla mniejszych gmin może być to wydatek znacznie obciążający budżet.

DOBRA PRAKTYKA

Myślisz o zorganizowaniu referendum w sprawie likwidacji straży miejskiej. Jej likwidacji chce również większość radnych w Twoim mieście. Zamiast organizować drogie referendum możesz razem z innymi mieszkańcami wywierać wpływ na radnych, żeby to oni przyjęli uchwałę o likwidacji straży. Takie rozwiązanie może być szybsze i tańsze.

Po drugie: zastanów się czy temat, który chcesz poruszyć w referendum faktycznie interesuje większość mieszkańców Twojej gminy. Jeśli temat elektryzuje społeczność lokalną, to wzrasta szansa na uzyskanie wystarczającego poparcia dla referendum podczas zbierania podpisów. Jednocześnie możesz liczyć na wystarczającą frekwencję w głosowaniu referendalnym.

Upewnij się, czy w organizację referendum możesz zaangażować większą grupę osób. Jeśli nawet temat referendum jest ważny dla mieszkańców, to do przeprowadzenia akcji referendalnej potrzebne są osoby, które aktywnie włączą się w realizację pomysłu referendum. Takie osoby pomogą Tobie np. w zbieraniu podpisów pod wnioskiem referendalnym czy prowadzeniu kampanii referendalnej.

Na koniec pieniądze. Zastanów się czy jesteś w stanie ponieść koszty związane z organizacją referendum? Jeśli sam/sama nie masz na to pieniędzy to, czy możesz liczyć na inne źródła finansowania takie jak np. darowizny mieszkańców? Zbieranie podpisów pod wnioskiem o referendum, organizacja spotkań z mieszkańcami, drukowanie ulotek i plakatów generuje koszty, które muszą być pokryte przez pomysłodawcę referendum.

PAMIĘTAJ O TYM, ŻE...

jest możliwe przeprowadzenie referendum bez zaplecza finansowego. W takiej sytuacji trzeba bazować na społecznym zaangażowaniu wielu ludzi, którzy popierają organizację głosowania. Referendum lokalne bez zaplecza finansowego łatwiej przeprowadzić w mniejszych gminach i miastach.

KROK DRUGI. ZORGANIZUJ INICJATORA REFERENDUM.

Inicjator referendum to grupa osób, która formalnie będzie odpowiedzialna za realizację pomysłu przeprowadzenia referendum. Do podstawowych zadań inicjatora referendum należy przygotowanie i wysyłanie pism potrzebnych do rozpisania referendum, zbieranie podpisów mieszkańców i udział w kampanii referendalnej.

PAMIĘTAJ O TYM, ŻE...

najczęściej inicjatorem jest grupa mieszkańców danej gminy. Ustawa o referendum daje możliwość, żeby inicjatorem referendum była partia polityczna lub organizacja społeczna posiadająca osobowość prawną (np. stowarzyszenie lub fundacja). Warunkiem, który muszą spełnić te organizacje jest prowadzenie działalności na terenie gminy, w której ma odbyć się planowane referendum.

Przepisy prawa określają dokładnie jaka jest minimalna liczba osób, które mają wejść w skład inicjatora referendum. W referendum gminnym inicjator musi składać się przynajmniej z 5 osób, które mają prawo wyborcze na terenie tej gminy.

PAMIĘTAJ O TYM, ŻE...

Jeśli planujesz referendum w sprawie zmian granic Twojej gminy, to zgodnie z prawem w skład inicjatora takiego referendum musi wejść przynajmniej 15 osób, które mają prawa wyborcze w tej gminie. Takie samo minimum obowiązuje dla referendów powiatowych i wojewódzkich.

W skład inicjatora referendum powinny wchodzić osoby, które są znane w Twojej gminie. Mogą to być np. lokalni przedsiębiorcy, działacze społeczni lub radni. Ważne, aby nie były to osoby anonimowe. Jeśli uda Ci się zaprosić do grona inicjatorów popularne osoby z Twojej okolicy, uwiarygodni to cały pomysł referendum.

Przepisy prawa mówią o minimalnej liczbie osób, które muszą być członkami inicjatora referendum. Nic jednak nie wspominają o maksymalnej liczbie. Teoretycznie inicjator referendum może składać się z kilkudziesięciu czy nawet kilkuset osób. Zapraszanie do grona inicjatorów referendum jak największej liczby osób jest jednak błędem, który może utrudniać przygotowania do referendum. Jeśli w skład inicjatora referendum będzie wchodziła duża liczba osób, to może się okazać, że zbieranie podpisów tych osób (np. na potrzeby przygotowania konkretnego dokumentu) będzie zadaniem pracochłonnym i długotrwałym.

Z drugiej strony błędem przy powoływaniu inicjatora referendum jest również poprzestanie na minimalnej liczbie osób, o której mowa w przepisach prawa. W praktyce czasami osoby, które weszły w skład inicjatora po rozpoczęciu starań o przeprowadzenie referendum, chcą zrezygnować z bycia inicjatorem. W takich wypadkach lepiej, aby inicjator referendum liczył więcej osób niż ustawowe minimum.

DOBRA PRAKTYKA

Nie można jednoznacznie powiedzieć z ilu osób powinien składać się inicjator referendum. Bardzo dobrym wyborem będzie skład inicjatora liczący 7-10 osób (dla referendów, gdzie minimum ustawowe to 5 osób) i około 20 osób (dla referendów, gdzie minimum ustawowe to 15 osób).

Równoległe musisz zastanowić się, kto będzie pełnił funkcję pełnomocnika inicjatora referendum. Pełnomocnik jest to osobą, która formalnie stoi na czele całej inicjatywy referendalnej. Wybór takiej osoby powinien być przemyślany. Powinna być to również osoba znana i szanowana na terenie gminy, o dużym poczuciu samodyscypliny i odpowiedzialności. Dodatkowo powinna mieć doświadczenie w kierowaniu akcjami społecznymi oraz w kontaktach z mediami.

KROK TRZECI. POWIADOMIENIE WÓJTA (BURMISTRZA, PREZYDENTA MIASTA) O ZAMIARZE PRZEPROWADZENIA REFERENDUM.

Powiadomienie wójta o zamiarze wystąpienia z inicjatywą przeprowadzenia referendum lokalnego jest najważniejszym punktem procedury, który z formalnej strony rozpoczyna cały proces referendalny. Od daty powiadomienia liczone są terminy, których musisz się trzymać (np. termin na zbieranie podpisów pod pomysłem referendum).

Musisz przemyśleć, kiedy dokładnie chcesz powiadomić wójta o pomysle przeprowadzenia referendum. Najlepiej zrobić to w takim terminie, żeby żadne z ważnych czynności związanych z procedurą referendalną nie przypadły w czasie wakacji (lipiec - sierpień). Bardzo niekorzystną sytuacją jest taka, w której samo głosowanie referendalne byłoby zaplanowane na środek lata. Nakłonienie w tym czasie jak największej liczby mieszkańców do udziału w referendum może być bardzo trudne (np. z uwagi na zazwyczaj mniejszą aktywność w sezonie urlopowym). Z tych samych przyczyn niepraktycznym rozwiązaniem jest również zbieranie podpisów pod wnioskiem referendalnym w czasie wakacji.

DOBRA PRAKTYKA

Na etapie planowania referendum nie można przewidzieć w sposób pewny, kiedy dokładnie ma szansę odbyć się samo głosowanie. Gdyby w procedurze referendalnej nie było nadzwyczajnych sytuacji (takich jak np. skierowanie sprawy referendum do sądu) to głosowanie referendalne ma szansę odbyć się w ciągu 4 – 5 miesięcy od powiadomienia wójta o zamiarze przeprowadzenia referendum.

Powiadomienie wójta o zamiarze wystąpienia z inicjatywą referendalną to dokument, który powinien zawierać kilka informacji:

- ✓ nazwiska, imiona, adresy zamieszkania oraz numery ewidencyjne PESEL wszystkich członków inicjatora referendum;
- ✓ wskazanie osoby będącej pełnomocnikiem inicjatora referendum;
- ✓ określenie sprawy, w której ma zostać przeprowadzone referendum.

Na etapie powiadamiania wójta o inicjatywie przeprowadzenia referendum nie musisz podawać konkretnego pytania, jakie ma zostać zadane mieszkańcom gminy. Wystarczy, że określisz rodzaj sprawy, której ma dotyczyć głosowanie.

To, że składasz powiadomienie o zamiarze wystąpienia z inicjatywą referendum, musi zostać potwierdzone przez wójta. Potwierdzenie musi być dokonane niezwłocznie po złożeniu zawiadomienia. Równocześnie masz prawo dowiedzieć się od władz gminy, ile dokładnie musisz zebrać podpisów mieszkańców gminy, żeby spełnić ustawowe minimum. W tym celu trzeba złożyć pisemny wniosek do wójta. Wójt ma obowiązek odpowiedzieć na takie pismo w ciągu 14 dni.

PAMIĘTAJ O TYM, ŻE...

powiadomienie o zamiarze wystąpienia z inicjatywą przeprowadzenia referendum często mylone jest z wnioskiem o przeprowadzenie referendum. Są to zupełnie inne dokumenty. Pomyłki takie zdarzają się nawet dziennikarzom opisującym procedurę referendalną. Wniosek o przeprowadzenie referendum jest kolejnym dokumentem, który składa się do gminy już po zebraniu podpisów mieszkańców.

KROK CZWARTY. ZBIERZ PODPISY POD INICJATYWĄ REFERENDUM.

Zbieranie podpisów pod pomysłem referendum to najważniejsze zadanie jakie musi zrealizować inicjator referendum. Żeby ten etap procedury przeprowadzić prawidłowo należy trzymać się kilku ważnych zasad. Po pierwsze: osoby, które mają zbierać podpisy powinny być bardzo dobrze do tego przygotowane. W tym celu można przed rozpoczęciem zbierania podpisów zorganizować specjalne szkolenie,

na którym wyjaśni się jak najlepiej zbierać poparcie mieszkańców. Takie szkolenie może doprowadzić do wyeliminowania najczęstszych błędów, jakie zdarzają się podczas zbierania poparcia.

DOBRA PRAKTYKA

Warto zadbać o prozaiczne sprawy. Osoby, które zbierają podpisy powinny mieć np. bardzo czytelny charakter pisma, ponieważ jeśli będą pomagać mieszkańcom w wypełnianiu kart z podpisami warto, aby umieszczane dane były w pełni czytelne. Tu warto wspomnieć, że osoby zbierające podpisy pod żadnym pozorem nie mogą podpisywać się za mieszkańców. Podpis musi być złożony osobiście przez mieszkańca, który zgodził się na poparcie pomysłu referendum.

W ustawie jest napisane, że podpisy zbiera inicjator referendum. Nie oznacza to, że podpisy muszą być zbierane wyłącznie przez osoby wchodzące w skład inicjatora referendum. W zbieranie podpisów mogą być zaangażowane inne osoby. W większych gminach czy miastach standardem jest, że do zbierania podpisów angażowane są osoby np. uczniowie, studenci, bezrobotni.

Kolejną ważną sprawą jest termin na zbieranie podpisów. W ustawie o referendum wskazano, że podpisy mieszkańców popierających inicjatywę trzeba zebrać w ciągu 60 dni od powiadomienia wójta o zamiarze wystąpienia z inicjatywą referendalną. W mniejszych gminach jest to czas wystarczający na zebranie odpowiedniego poparcia. W dużych miastach, żeby zmieścić się w terminie trzeba zaangażować jak największą liczbę osób zbierających podpisy.

Prawo precyzuje również jaka powinna być minimalna liczba zebranych podpisów. Żeby doprowadzić do referendum gminnego trzeba zebrać poparcie przynajmniej 10% uprawnionych do głosowania mieszkańców gminy. Taki sam próg występuje w referendach powiatowych. Z kolei w referendum wojewódzkim trzeba zebrać podpisy minimum 5% mieszkańców województwa.

PAMIĘTAJ O TYM, ŻE...

mimo najlepszego przygotowania osób zbierających podpisy zawsze część z nich jest nieważna. Najczęściej powodem nieważności podpisu jest to, że osoba, która udziela poparcia, nie ma praw wyborczych w gminie, w której ma być przeprowadzone referendum. Z tego powodu zawsze trzeba zebrać więcej podpisów, niż wynosi ustawowe minimum. Warto, żeby na zbieranie poparcia poświęcić cały przysługujący na ten etap czas – 60 dni.

Do zbierania podpisów mieszkańców służą specjalne karty. Ustawa o referendum dokładnie opisuje, co powinno się na takiej karcie znajdować:

- ✓ informacja o przedmiocie zamierzonego referendum;
- ✓ informacja o tym, że poparcia udzielonego inicjatywie referendalnej nie można wycofać;
- ✓ nazwiska i imiona członków grupy oraz imię, nazwisko i miejsce zamieszkania pełnomocnika (jeżeli inicjatorem referendum jest grupa obywateli). Jeżeli inicjatorem referendum jest partia polityczna lub organizacja społeczna w zamian trzeba podać nazwę i adres siedziby statutowej struktury terenowej partii politycznej lub organizacji społecznej oraz imię, nazwisko i adres zamieszkania pełnomocnika.

Mieszkaniec gminy popierający wniosek o przeprowadzenie referendum podaje na karcie nazwisko, imię, adres zamieszkania, numer ewidencyjny PESEL i datę udzielenia poparcia. Dane te potwierdza własnoręcznym podpisem.

DOBRA PRAKTYKA

Najwygodniej, żeby karta do zbierania podpisów miała formę tabeli. Taka budowa karty sprawi, że mieszkańcy wpisujący swoje dane będą wiedzieli, jakie kolejne rubryki trzeba wypełnić. Ważne jest to, żeby wiersze w tabeli były możliwie jak największe, co ułatwi wpisywanie danych i docelowo poprawi ich czytelność.

Bardzo ważnym obowiązkiem, który trzeba wykonać równoległe do zbierania podpisów, jest informowanie mieszkańców gminy o planowanym referendum.

W informacji o referendum koniecznie musi się znaleźć pytanie lub pytania referendalne, a jeżeli wniosek dotyczy referendum w sprawie samoopodatkowania – cel lub cele oraz zasady samoopodatkowania. Z tego wynika, że pierwszym oficjalnym dokumentem, w którym musi pojawić się zaproponowane pytanie referendalne jest właśnie informacja o zamierzonym referendum. Sformułowanie prawidłowego pytania to jedno z podstawowych zadań, jakie stoi przed inicjatorem referendum. Pytanie musi być jasne, zrozumiałe i nie może wprowadzać mieszkańców w błąd. Nieprawidłowe sformułowanie pytania może spowodować, że cała inicjatywa referendalna nie dojdzie do skutku.

W referendum gminnym informacja powinna być rozpowszechniona w „sposób zwyczajowo przyjęty w danej gminie”. Najczęściej polega to na umieszczaniu informacji o referendum np. na słupach ogłoszeniowych, w gablotach urzędu gminy lub rad osiedli albo w publikowaniu informacji w lokalnych mediach. Jeśli planujesz przeprowadzić referendum powiatowe lub wojewódzkie, to informacja o referendum musi być ogłoszona w prasie codziennej dostępnej na terenie danego powiatu lub województwa.

PAMIĘTAJ O TYM, ŻE...

jeśli pominiesz obowiązek przekazania informacji o referendum mieszkańcom, to twój wniosek o przeprowadzenie referendum zostanie odrzucony.

Czasami bywa tak, że mimo starań inicjatora referendum nie uda się zebrać wystarczającej liczby podpisów mieszkańców popierających pomysł referendum. Jeśli tak się stanie w twojej akcji referendalnej, to pamiętaj, że trzeba zniszczyć podpisy, które udało się wcześniej zebrać.

Zniszczenie musi nastąpić maksymalnie w ciągu 3 dni po zakończeniu terminu na zbieranie podpisów. Konieczne jest sporządzenie protokołu. Protokół ze zniszczenia podpisów w przypadku referendum gminnego obowiązkowo trzeba przekazać radzie gminy.

KROK PIĄTY. ZŁÓŻ WNIOSEK O PRZEPROWADZENIE REFERENDUM.

Wniosek o przeprowadzenie referendum to dokument, który przygotowuje się po zebraniu wystarczającej liczby podpisów mieszkańców popierających pomysł przeprowadzenia głosowania referendalnego. We wniosku trzeba podać pytanie lub pytania, jakie mają być zadane w referendum, a jeżeli wniosek dotyczy referendum w sprawie samoopodatkowania - cel lub cele oraz zasady samoopodatkowania. Do wniosku trzeba dołączyć karty z podpisami mieszkańców, którzy popierają pomysł referendum.

Tak przygotowany wniosek należy złożyć do wójta (w przypadku referendum gminnego). Wójt ma obowiązek potwierdzić otrzymanie wniosku o przeprowadzenie referendum.

PAMIĘTAJ O TYM, ŻE...

wniosek o przeprowadzenie referendum musisz dostarczyć do wójta w ciągu 60 dni od powiadomienia o zamiarze wystąpienia z inicjatywą przeprowadzenia referendum.

KROK SZÓSTY. SPRAWDZENIE WNIOSKU O PRZEPROWADZENIE REFERENDUM I PODJĘCIE DECYZJI W PRZEDMIOCIE REFERENDUM.

Po tym jak wniosek zostanie złożony do wójta (burmistrza, prezydenta miasta), musi zostać zweryfikowany pod względem zgodności z przepisami prawa. Władze gminy przede wszystkim badają, czy inicjator referendum wypełnił wszystkie kolejne etapy procedury oraz czy liczba zebranych podpisów spełnia ustawowe progi.

Wójt (burmistrz, prezydent miasta) po tym, jak otrzyma od inicjatora wniosek o przeprowadzenie referendum, przekazuje go przewodniczącemu rady gminy (miasta). Ten z kolei z grona radnych wybiera komisję, której zadaniem jest sprawdzenie poprawności wniosku o przeprowadzenie referendum.

PAMIĘTAJ O TYM, ŻE...

ustawa o referendum lokalnym nie precyzuje dokładnie jak ma przebiegać procedura wyboru komisji. W niektórych gminach (miastach) zasady wyboru takiej komisji są opisane w statutach.

Do prac komisji zapraszany jest w charakterze obserwatora inicjator referendum lub jego pełnomocnik. Inicjator referendum lub jego pełnomocnik może w razie potrzeby, w tym z własnej inicjatywy, składać komisji dodatkowe wyjaśnienia

i przedstawiać dowody. W praktyce głównym zadaniem komisji złożonej z radnych jest sprawdzenie czy wszystkie podpisy złożone przez mieszkańców popierających pomysł referendum są prawidłowe.

Praktyka pokazuje, że najczęściej prace komisji kończą się przyjęciem przez komisję dokumentu (np. w formie protokołu), w którego treści komisja stwierdza czy wniosek referendalny spełnia wszystkie wymogi przepisów prawa.

W oparciu o prace komisji rada gminy (miasta) ostatecznie podejmuje uchwałę w przedmiocie referendum. Oznacza to, że rada może podjąć jedną z dwóch decyzji. Może podjąć uchwałę o przeprowadzeniu referendum albo uchwałę o odrzuceniu wniosku o przeprowadzenie referendum. Zasadą, która wynika z przepisów prawa, jest również to, że rada gminy (miasta) jest związana treścią wniosku. Oznacza to, że nie może np. zmienić treści pytania, które zaproponował inicjator przeprowadzenia referendum.

PAMIĘTAJ O TYM, ŻE...

jeżeli rada gminy (miasta) odrzuci wniosek o przeprowadzenie referendum to działając jako inicjator możecie zaskarżyć taką uchwałę do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego. Trzeba to zrobić w ciągu 14 dni kalendarzowych od daty otrzymania uchwały.

Ustawa o referendum lokalnym mówi, że organy gminy (miasta) mają na zweryfikowanie poprawności wniosku i podjęcie uchwały w przedmiocie referendum 30 dni kalendarzowych od dnia przekazania wniosku przez inicjatora referendum.

Uchwała o przeprowadzeniu referendum musi zawierać:

- ✓ pytanie lub pytania referendum albo warianty zaproponowane mieszkańcom jednostki do wyboru;
- ✓ termin przeprowadzenia referendum (referendum przeprowadza się w dzień wolny od pracy, najpóźniej w 50 dniu kalendarzowym od daty opublikowania uchwały w wojewódzkim dzienniku urzędowym);
- ✓ wzór karty do głosowania oraz wzory nakładek na karty do głosowania sporządzonych w alfabecie Braille'a;
- ✓ kalendarz czynności związanych z przeprowadzeniem referendum.

W przypadku gdy przedmiotem referendum gminnego jest samoopodatkowanie się mieszkańców na cele publiczne, uchwała rady gminy (miasta) wskazuje również cel lub cele oraz zasady samoopodatkowania.

Uchwała rady gminy (miasta) o przeprowadzeniu referendum w dalszej kolejności zostaje opublikowana w wojewódzkim dzienniku urzędowym oraz powinna zostać rozplakatowana na terenie gminy (miasta).

KROK SIÓDMY. KAMPANIA REFERENDALNA.

Przeprowadzenie kampanii referendalnej poprzedzającej samo głosowanie to jedno z najważniejszych zadań jakie stoi przed inicjatorem referendum lokalnego. Kampania referendalna rozpoczyna się z dniem podjęcia uchwały rady gminy (miasta) o przeprowadzeniu referendum i ulega zakończeniu na 24 godziny przed dniem głosowania. Z uwagi, że referenda przeprowadzane są w niedziele, to sama kampania kończy się w piątek o północy.

PAMIĘTAJ O TYM, ŻE...

w czasie kampanii referendalnej aktywna powinna być również rada gminy (miasta), która podjęła uchwałę o rozpisaniu referendum. Ustawowym zadaniem rady jest wyjaśnienie mieszkańcom istoty problemów rozstrzyganych w referendum, treści postawionych pytań i wariantów.

Zabronione jest prowadzenie kampanii referendalnej na terenie:

- ✓ urzędów administracji rządowej i samorządowej oraz sądów;
- ✓ zakładów pracy, w sposób i w formach zakłócających ich normalne funkcjonowanie;
- ✓ jednostek wojskowych, oddziałów obrony cywilnej, a także skoszarowanych jednostek policyjnych.

Głównym zadaniem kampanii referendalnej jest nakłonienie jak największej liczby mieszkańców do udziału w głosowaniu. Jest to o tyle ważne, że ważność głosowania referendalnego zależy od tego, ile osób uda się do urn wyborczych.

Kampania referendalna w zasadzie nie różni się niczym od zwykłej kampanii wyborczej. Inicjator referendum, który prowadzi kampanię może organizować spotkania z mieszkańcami, drukować i rozpowszechniać ulotki i plakaty oraz emitować spoty wyborcze w telewizji i radiu.

DOBRA PRAKTYKA

Standardem we współcześnie prowadzonych kampaniach referendalnych jest to, że wykorzystuje się media elektroniczne. Bardzo dobrym pomysłem jest założenie i prowadzenie strony internetowej dotyczącej referendum. Większość inicjatyw referendalnych ma również swoje profile na portalach społecznościowych (np. Facebook czy Twitter). Wszystkie te instrumenty mają na celu dotarcie z informacją o referendum do jak największego grona mieszkańców gminy (miasta).

Od zakończenia kampanii referendalnej do zakończenia głosowania obowiązuje tzw. „cisza referendalna”. Nie można wtedy np. organizować spotkań z mieszkańcami, zachęcać do głosowania za danym rozwiązaniem, rozdawać ulotek czy w innych sposób prowadzić agitacji. W czasie „ciszy referendalnej” zabronione jest również podawanie sondaży dotyczących wyników referendum.

KROK ÓSMY. GŁOSOWANIE I WYNIKI REFERENDUM.

Referendum lokalne przeprowadza się w dzień wolny od pracy (niedziela) pomiędzy godziną 7.00 a 21.00.

Na potrzeby przeprowadzenia referendum gminnego powoływane są komisje do spraw referendum (komisja gminna i komisje obwodowe). Inicjator referendum może wyznaczyć do terytorialnej i obwodowych komisji po jednym „mężu zaufania”, który ma prawo do uczestniczenia we wszystkich czynnościach realizowanych przez te komisje.

Głosowanie w referendum lokalnym polega na umieszczeniu na karcie do głosowania odpowiedzi na pytanie referendalne. Najczęściej wyborcy dokonują

wyboru poprzez zaznaczenie kratki przy słowach 'tak' lub 'nie' pod pytaniem referendalnym. Sama karta do głosowania zawiera:

- ✓ oznaczenie referendum, nazwę organu, który postanowił o przeprowadzeniu referendum, datę referendum;
- ✓ pytanie lub pytania albo warianty rozwiązania sprawy będącej przedmiotem referendum;
- ✓ pouczenie o sposobie głosowania.

Referendum lokalne merytoryczne będzie ważne, jeśli weźmie w nim udział przynajmniej 30% uprawnionych do głosowania mieszkańców. Dodatkowo wynik referendum musi być rozstrzygający, co oznacza, że za jedną z opcji oddano więcej niż połowę ważnych głosów.

Niezwłocznie po samym głosowaniu obwodowa komisja sporządza protokół wyników głosowania w danym obwodzie. Na podstawie protokołów z obwodów gminna komisja do spraw referendum sporządza całościowy protokół wyników referendum, który następnie wywieszany jest w siedzibie tej komisji. Dodatkowo protokół jest publikowany w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

Ustawa o referendum lokalnym nie zawiera szczegółowych przepisów jak dokładnie wynik ważnego referendum powinien zostać wcielony w życie. W ustawie jedynie wskazano, że jeżeli referendum gminne zakończy się wynikiem rozstrzygającym, to rada gminy (miasta) niezwłocznie podejmie czynności w celu jego realizacji.

ZARZĄDZANIE REFERENDUM PRZEZ RADĘ GMINY

Najczęściej, jeśli mieszkańcy chcą doprowadzić do referendum lokalnego, zawiązują komitet referendalny i zaczynają zbierać podpisy pod wnioskiem o przeprowadzenie głosowania. Takie rozwiązania ma podstawową wadę. Standardowo od czasu rozpoczęcia procedury referendalnej do samego dnia referendalnego może minąć około 4 – 4,5 miesiąca.

Czasami sprawą, w której mogą się wypowiedzieć mieszkańcy, nie może tyle czekać. W tym wypadku potrzebne jest szybsze przeprowadzenie referendalnego głosowania. Taką możliwość daje rozpisanie referendum w wyniku uchwały gminnych radnych.

Zgodnie z ustawą o referendum lokalnym radni mogą podjąć uchwałę w sprawie rozpisania referendum bezwzględną większością głosów swojego ustawowego składu. Taka uchwała o referendum zawiera:

- ✓ pytanie lub pytania referendum;
- ✓ termin przeprowadzenia referendum;
- ✓ wzór karty do głosowania oraz wzory nakładek na karty do głosowania sporządzonych w alfabecie Braille'a;
- ✓ kalendarz czynności związanych z przeprowadzeniem referendum.

PAMIĘTAJ O TYM, ŻE...

gdy przedmiotem referendum gminnego jest samoopodatkowanie się mieszkańców na cele publiczne, uchwała rady gminy (miasta) wskazuje również cel lub cele oraz zasady samoopodatkowania.

Uchwała rady gminy (miasta) w sprawie przeprowadzenia referendum podlega ogłoszeniu w wojewódzkim dzienniku urzędowym oraz bezzwłocznemu rozplakatowaniu lub ogłoszeniu w inny sposób zwyczajowo przyjęty w danej gminie.

Referendum zarządzone przez radę gminy (miasta) przeprowadza się w dzień wolny od pracy, najpóźniej w 50 dniu kalendarzowym od dnia opublikowania uchwały w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Oznacza to, że – jeśli radni w Twojej gminie potraktują sprawę referendum w sposób priorytetowy – jest szansa, żeby głosowanie referendalne odbyło się po około 2 miesiącach od przedstawienia pomysłu organizacji referendum. Jest to nawet dwa razy szybciej niż w przypadku standardowego czasu potrzebnego na organizację referendum przez komitet złożony z mieszkańców.

FINANSOWANIE PRZEPROWADZENIA REFERENDUM

Problem finansowania inicjatywy referendalnej jest istotną kwestią, którą za każdym razem trzeba przemyśleć na etapie planowania całej procedury. W mniejszych gminach (miastach), w których uda się zebrać dużą grupę ludzi zaangażowanych w akcję referendalną, dodatkowe pieniądze nie są tak istotne. W dużych miastach zaplecze finansowe jest praktycznie niezbędne do tego, żeby myśleć o powodzeniu inicjatywy referendalnej.

W praktyce najczęściej inicjatorzy referendum pozyskują pieniądze na swoje działania ze zbiorów publicznych, z darowizn, ze środków własnych, z kredytu bankowego, ze sprzedaży cegiełek na cele referendalne.

Przepisy prawa określają, że inicjator referendum nie może przyjmować na cele referendalne środków finansowych pochodzących między innymi:

- ✓ z budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego;
- ✓ od przedsiębiorstw państwowych;
- ✓ od podmiotów korzystających w ciągu ostatniego roku z dotacji budżetu państwa lub z dotacji budżetu jednostek samorządu terytorialnego;
- ✓ od osób fizycznych niemających miejsca zamieszkania na terenie Rzeczypospolitej Polskiej;
- ✓ od cudzoziemców mających miejsce zamieszkania na terenie Rzeczypospolitej Polskiej;
- ✓ od osób prawnych niemających siedziby na terenie Rzeczypospolitej Polskiej.

PAMIĘTAJ O TYM, ŻE...

jako inicjator referendum musisz zadbać o finansowanie działań, które leżą po stronie inicjatora np. zbieranie podpisów, prowadzenie kampanii referendalnej. Bardzo dużym wydatkiem jest pokrycie kosztów samego przeprowadzenia głosowania, w tym wypłata wynagrodzenia dla członków komisji referendalnych. Tych kosztów nie pokrywa jednak inicjator referendum. Te wydatki pokrywa się z budżetu gminy, na terenie której organizowane jest referendum.

Po przeprowadzeniu referendum pełnomocnik inicjatora ma obowiązek sporządzić sprawozdanie finansowe z dochodów i wydatków, związanych z referendument. Sprawozdanie finansowe w terminie 3 miesięcy od dnia referendum trzeba przekazać wójtowi (burmistrzowi, prezydentowi miasta). Wzór sprawozdania został określony w rozporządzeniu Ministra Finansów z dnia 16 lutego 2001 r. w sprawie wzoru sprawozdania finansowego o źródłach i wysokości pozyskanych funduszy oraz wydatkach poniesionych na cele referendalne. Dokument jest do pobrania na stronie Państwowej Komisji Wyborczej.

PAMIĘTAJ O TYM, ŻE...

pełnomocnik inicjatora referendum, który nie złoży sprawozdania finansowego w terminie, może zostać ukarany grzywną.

Jeśli podczas Twojej akcji referendalnej udało się pozyskać nadwyżkę środków nad wydatkami na cele referendalne, masz obowiązek przekazać ją instytucji charytatywnej. Informację o tym, ze wskazaniem celu, na który nadwyżka została przekazana, pełnomocnik inicjatora referendum zamieszcza w sprawozdaniu finansowym.

Dodatkowo pełnomocnik inicjatora referendum obowiązany jest przechowywać dokumenty związane z finansowaniem kampanii referendalnej przez 12 miesięcy od dnia referendum.

CO, GDY SPRAWA REFERENDUM TRAFI DO SĄDU?

Idealną sytuacją dla organizatora referendum jest taki przebieg całego procesu referendalnego, w którym udaje się przechodzić przez kolejne kroki aż do samego dnia głosowania. Niestety czasami bywa tak, że sprawa Twojego referendum trafi do sądu. Najczęściej może tak się stać po tym, jak rada gminy (miasta) odrzuciła wniosek referendalny albo w wyznaczonym terminie w ogóle nie podjęła decyzji o referendument. W takiej sytuacji inicjatorowi referendum przysługuje skarga do sądu

administracyjnego w terminie 14 dni kalendarzowych od dnia doręczenia uchwały o odrzuceniu wniosku referendalnego lub upływu terminu do podjęcia tej uchwały. Sąd administracyjny rozpatruje skargę w terminie 14 dni kalendarzowych od dnia wniesienia skargi.

PAMIĘTAJ O TYM, ŻE...

terminy, które mają sądy na rozpatrzenie twojej sprawy referendalnej, są terminami instrukcyjnymi. Często bywa, że sprawy referendalne w sądach toczą się kilka miesięcy a nawet ponad rok. To z kolei sprawi, że gdy sprawa głosowania trafiła do sądu, nawet przybliżone określenie daty referendum staje się niemożliwe.

Jeśli w pierwszej instancji (przed Wojewódzkim Sądem Administracyjnym) nie udało się Tobie wygrać sprawy, to masz jeszcze możliwość skierowania sprawy do Naczelnego Sądu Administracyjnego. W tym wypadku skargę kasacyjną wnosi się w terminie 14 dni kalendarzowych.

PAMIĘTAJ O TYM, ŻE...

jeśli sprawa Twojego referendum trafi do sądu, najlepiej abyś skorzystał z pomocy osób, które zawodowo zajmują się udzielaniem pomocy prawnej (np. radcy prawni). Dodatkowo, jeśli myślisz o skierowaniu sprawy do Naczelnego Sądu Administracyjnego, to musisz pamiętać o tym, że tam zawsze musisz być reprezentowany przez profesjonalistę. Odwołanie się do NSA umożliwia wykorzystanie do końca przysługujących obywatelom praw.

Jeśli ostatecznie sąd uzna, że referendum w Twojej gminie może być przeprowadzone, to na podstawie wyroku komisarz wyborczy wyda postanowienie o przeprowadzeniu referendum.

CZĘŚĆ I.
JAK PRZEPROWADZIĆ
REFERENDUM LOKALNE?

Tomasz Zakrzewski

**CZY W REFERENDACH
ZWYCIĘSTWO JEST
NAJWAŻNIEJSZE ?**

CZY W REFERENDACH ZWYCIĘSTWO JEST NAJWAŻNIEJSZE?

Lektura doniesień prasowych na temat zakończonych inicjatyw referendalnych kreuje ich czarno-biały, zero-jedynkowy obraz. Według autorów tych publikacji „złe” akcje referendalne to takie, w których nie udało się zebrać wystarczającej liczby podpisów pod wnioskiem, albo już w samym głosowaniu nie przekroczono progu ważności. Z kolei „dobrymi” nazywane są tylko te inicjatywy referendalne, które zakończyły się przekroczeniem ustawowego progu ważności.

Czy jednak taki obraz akcji referendalnych jest pełny i prawdziwy? Naszym zdaniem: nie.

Inicjator referendum już na etapie analizowania pomysłu przeprowadzenia głosowania powinien założyć, że podstawowym celem jego działań jest doprowadzenie do głosowania, w którym frekwencja wyniesie powyżej 30% uprawnionych do głosowania i referendum tym samym będzie ważne. Temu celowi powinno się podporządkować wszystkie kolejne etapy inicjatywy: począwszy od formowania samego składu inicjatora, a skończywszy na walce o jak najwyższą frekwencję w głosowaniu. Rozpoczynanie procedury bez wiary, że uda się osiągnąć 30% próg frekwencji, jest błędem, zwłaszcza w kontekście kosztów, z jakimi wiąże się przeprowadzenie głosowania.

Jeśli jednak pomysłodawcy głosowania referendalnego na każdym z etapów inicjatywy dołożą maksymalnych starań ukierunkowanych na przeprowadzenie ważnego głosowania, należy uznać, że prawidłowo, zgodnie z regułami wypełnili swoje zadania. W tym kontekście ostateczny wynik głosowania jest kwestią ważną – ale nie najważniejszą. Można nawet pokusić się o tezę, że sukcesem można nazwać także niektóre inicjatywy referendalne, w których – mimo usilnych starań inicjatora – nie udało się przeprowadzić ważnego głosowania. Pamiętać należy, że cała akcja referendalna na każdym jej etapie jest w istocie

budowaniem społeczności wokół pomysłu referendalnego. Główną osią funkcjonowania grupy na początku jej formowania będzie np. walka o zachowanie lokalnej szkoły, sprzeciw wobec budowy elektrowni wiatrowej lub też negatywny stosunek wobec planów budowy kopalni odkrywkowej albo poparcie dla pomysłu likwidacji straży miejskiej.

Może się jednak okazać, że grupa osób, która zaangażowała się w realizację wybranego pomysłu referendalnego jest na tyle aktywna, że już po zakończeniu akcji referendalnej dalej dynamicznie działa dla wspólnego dobra lokalnej społeczności. Ta przyszła aktywność może przybrać nieoczekiwaną wcześniej formę. Współpraca taka ma najczęściej bardzo niesformalizowane podstawy – grupa bez żadnej osobowości prawnej i zorganizowanej struktury będzie nadal angażować się w rozwiązywanie kolejnych problemów lokalnych lub zgłaszać konstruktywne propozycje kolejnych działań. Z drugiej strony praktyka referendalna pokazuje, że potencjał lokalnego środowiska, który uaktywnił się na etapie inicjatywy referendalnej, warto wykorzystać dla zbudowania bardziej sformalizowanych struktur wspólnego działania. W oparciu o ten właśnie schemat niejednokrotnie po akcjach referendalnych powstają np. stowarzyszenia mieszkańców, których celem jest angażowanie się w funkcjonowanie lokalnej wspólnoty. Częstym zjawiskiem jest również to, iż w oparciu o struktury inicjatora referendum w kolejnych wyborach samorządowych formowane są lokalne komitety wyborcze, których kandydaci odnoszą niejednokrotnie wyborczy sukces mimo, że referendum, będące początkiem ich współpracy, nie zakończyło się „dobrym” wynikiem w powszechnej ocenie. W referendach zwycięstwo nie jest zatem najważniejsze! Ważniejsze bywa poczucie współdecydowania o losach swojej społeczności i skutecznie obudzona obywatelska aktywność.

CZĘŚĆ II.
PRZYKŁADY INICJATYW
REFERENDALNYCH

Tomasz Waśniewski, Irena Rogowska

**PRAWOMOCNE REFERENDUM
PRZECIWKO PLANOM BUDOWY
ODKRYWKOWEJ KOPALNI
WĘGLA BRUNATNEGO
NA ZŁOŻU „LEGNICA”**

Tomasz Waśniewski

Prezes Fundacji „Rozwój TAK – Odkrywki NIE”

27 września 2009 r. jednocześnie, na terenie sześciu gmin: Lubin, Kunice, Prochowice, Miłkowice, Ścinawa i Ruja (powiaty: lubiński i legnicki, woj. dolnośląskie) zagrożonych odkrywkową eksploatacją węgla brunatnego odbyło się prawomocne referendum lokalne. Jego inicjatorem, na wniosek mieszkańców, były Rady Gmin podejmujące kolejno w lipcu 2009 r. uchwały w sprawie przeprowadzenia referendum w swoich gminach. Pytanie referendalne dla każdej z gmin brzmiało: „Czy jesteś za budową na terenie Gminy ... kopalni odkrywkowej węgla brunatnego, TAK - NIE”. Stanowisko gmin wyrażone w kolejnych uchwałach wszystkich sześciu Rad, z sierpnia 2009 r., było zdecydowanie przeciwne planom eksploatacji węgla brunatnego metodą odkrywkową.

Radni, wójtowie i burmistrzowie zachęcali do wzięcia udziału w referendum i głosowania przeciw kopalni odkrywkowej. Najtrudniejszym problemem było przeprowadzenie, w zaledwie kilka tygodni, skutecznej i skoordynowanej kampanii referendalnej na

niespotykaną przy referendum lokalnych skalę. Celem była mobilizacja mieszkańców poszczególnych gmin nie tylko do głosowania przeciw, ale przede wszystkim do pójścia do urn wobec wymaganego ustawowo 30% progu dotyczącego frekwencji. Kampania referendalna, w czasie której do ostatniego dnia przed ciszą wyborczą miały miejsce dziesiątki spotkań samorządowców i ekspertów z mieszkańcami, zielone marsze, pokojowe blokady dróg krajowych i demonstracje, obudziła niesamowity entuzjazm i energię mieszkańców zagrożonych gmin. Zaangażowali się wszyscy – Koła Gospodyń Wiejskich, Zespoły Ludowe, Ludowe Zespoły Sportowe, Ochotnicze Straże Pożarne, duchowni oraz setki wolontariuszy. W najmniejszych nawet miejscowościach wieszano plakaty i transparenty z hasłami „Stop Odkrywce”, „Nie oddamy naszych domów” czy „Referendum – głosuję na NIE”. W końcowym sukcesie bardzo pomogły: zintegrowany, profesjonalny brand kampanii (logo, plakat, billboardy, ulotki, przypinki) oraz lokalne media – szeroko informujące o przyczynach referendum i obawach mieszkańców, które skłoniły tak wiele osób zamieszkujących dwa sąsiednie powiaty wokół aglomeracji Lubina i Legnicy do zabrania głosu w sprawie swojej przyszłości.

Wynik głosowania z 27 września 2009 r. był spektakularny. Obywatele wypowiedzieli się przeciw budowie kopalni, głosując w ok. 95 % na NIE. Referendum było ważne i wiążące – w każdej z sześciu gmin (łącznie 35 887 osób uprawnionych do głosowania) za jednym z rozwiązań w sprawie poddanej pod referendum oddano więcej niż połowę ważnych głosów. Frekwencja wyniosła od blisko 40% do niemal 65% w poszczególnych gminach i znacznie przekroczyła wymagany próg

ustawowy. Wyniki głosowania zostały ogłoszone w Dziennikach Urzędowych Województwa Dolnośląskiego. Wspólne referendum było jedynymi prawdziwymi „konsultacjami społecznymi” w sprawie planów budowy kopalni dla kilkudziesięciu tysięcy mieszkańców ww. gmin. Obywatele przekazali, w ten sposób, inicjatorom referendum najsilniejszy możliwy mandat do przeciwdziałania budowie odkrywki oraz wdrożenia wyników głosowania w życie.

Wydarzenie z września 2009 r. miało też wymiar historyczny, bowiem nie zdarzyło się jeszcze w historii Polski po 1989 r. udane referendum lokalne na taką skalę. Referendum wyzwoliło przy tym olbrzymie pokłady społecznej energii i obywatelskiej inicjatywy, z których ruch przeciwników budowy nowych odkrywkowych kopalni węgla brunatnego korzysta do dziś.

Impuls, jaki w 2009 r. wygenerowało lokalnie społeczeństwo obywatelskie spowodował, że przeciwnicy kopalni odkrywkowych z różnych regionów naszego kraju zjednoczyli siły i prowadzą obecnie swoje działania pod szyldem Ogólnopolskiej Koalicji „Rozwój TAK – Odkrywki NIE”. Sukces połączonych obecnie sił: samorządów, mieszkańców, ekspertów, naukowców, organizacji pozarządowych wykreował i nadal kreuje nowych liderów oraz nowe inicjatywy w obronie obywatelskiego prawa do decydowania o losie swoich społeczności. Z każdym rokiem ruch ten umacnia się korzystając z zasobów wiedzy, pomysłów i doświadczeń wypracowanych w trakcie referendum z 2009 r.

Irena Rogowska

Była Wójt Gminy Lubin, przewodnicząca Koalicji
„Rozwój TAK – Odkrywki NIE”

Nie sądziłam, że nasza wspólna decyzja: Rad Gmin, Wójtów, Burmistrzów i wspierających nas mieszkańców o przeprowadzeniu referendum będzie mieć tak wielowymiarowe skutki społeczne. Wyzwoli tyle dobrej energii. Nie ukrywam, mieliśmy obawy. Nie o wynik, ale o frekwencję i zaangażowanie wyborców. Jak się okazało – zupełnie niepotrzebnie. Wielka praca, setki spotkań i rozmów z ludźmi, sprawna kampania referendalna, pomoc mediów dały wspaniały efekt. Siła społecznego głosu była i jest po dziś dzień zobowiązaniem dla władz gmin, by wynik referendum wdrożyć w życie i nie ulegać woli tych, którzy chcieliby o nim zapomnieć czy wręcz uznać za niebyły. Głosowanie jest też przykładem, że odpowiednio przygotowane referendum w ważnej dla obywateli i przyszłości gmin sprawie jest doskonałym narzędziem wpływu na decyzje władz każdego szczebla. Odkrywka na złożu „Legnica”, choć minęło już 8 lat, nie powstała. Nie mam wątpliwości, że to mieszkańcy wybierając w referendum taki, a nie inny kierunek rozwoju, obronili swoje gminy przed złą przyszłością.

CZĘŚĆ II.
PRZYKŁADY INICJATYW
REFERENDALNYCH

Marek Gumpert

REFERENDUM W NEKLI

Marek Gumpert

„Czysta Nekla – Stowarzyszenie Ekologiczne”

Inicjatorem referendum była Rada Miasta i Gminy Nekla (de facto: Burmistrz, który ma poparcie większości Radnych). Propozycja referendum padła na posiedzeniu komisji Rady Gminy i dwa dni później została przegłosowana na sesji. Referendum miało miejsce w niedzielę 11 grudnia 2016 r. Mieszkańcy w głosowaniu zdecydowali, czy gmina powinna odkupić zabytkowy pałac wraz z otaczającym go parkiem od spadkobierców prywatnych właścicieli, którzy po wielu latach użytkowania pałacu przez gminę, odzyskali do niego prawo własności. Do urn poszło 36,44% mieszkańców, a więc referendum jest ważne. Większość z głosujących w referendum (prawie 78%) opowiedziała się za kupnem pałacu wraz z parkiem.

Radni i Burmistrz byli bardzo ostrożni w ogłaszaniu swoich preferencji przed referendum. Trudno było się dowiedzieć, czy są za zakupem, czy też przeciw. Samo referendum miało być – w moim odczuciu – zabezpieczeniem Radnych przed konsekwencjami podjęcia decyzji w sprawie zakupu. Wśród mieszkańców byli zwolennicy i przeciwnicy zakupu pałacu. Zatem łatwiej i bezpieczniej dla władz było przerzucić ewentualną odpowiedzialność za podjęcie decyzji na mieszkańców.

Istniały różne możliwości doprowadzenia do ponownego wejścia w posiadanie pałacu przez gminę za opłatą na rzecz spadkobierców. Z przyczyn, które nie zostały przedstawione społeczności Burmistrz i Rada Gminy wybrali drogę zorganizowania referendum merytorycznego. Kwestia dostępności treści posiedzeń Komisji czy Rady Gminy, transparentności podejmowanych przez Burmistrza decyzji

oraz negocjacji z kancelarią prawną spadkobierców pałacu była kwestią centralną dla lokalnych działaczy.

Organizacje pozarządowe w Nekli uznały również tak szybki tryb zarządzenia referendum za utrudnienie dla merytorycznej, pozbawionej emocji dyskusji nad argumentami za i przeciw. Jednocześnie wniosowały o przeprowadzenie konsultacji przedreferendalnych umożliwia-

jących zorientowanie się, czego oczekują mieszkańcy, co chcieli by zrobić w pałacu i otaczającym go parku, jakie są dostępne możliwości użytkowania obiektu i przede wszystkim – skąd pozyskać środki na konieczny remont.

Przed referendum uaktywnili się zwolennicy zakupu kompleksu pałacowo-parkowego i to dzięki ich działaniom promocyjnym – kilku stowarzyszeniom działającym na terenie gminy oraz osobom niezrzeszonym w organizacjach pozarządowych – udało się osiągnąć wystarczającą frekwencję i referendum było ważne. Informacja internetowa sprawdzała się w naszej miejscowości w małym stopniu. Jeśli chcemy dotrzeć do ludzi, musi to być w formie papierowej, pisemnej, ogłoszeniowej. Dlatego zadziałały plakaty, rozwieszane na płotach banery, informacje w prasie lokalnej. Nekielskie Stowarzyszenie Kulturalne było motorem napędowym, który uświadamiał ludziom, że pałac jest częścią naszej historii i tożsamości, że Nekla powstała tylko dzięki temu, że rządili tu państwo Żółtowscy i to oni stworzyli miasto. Argumentowali, że trudno byłoby teraz tę historię przekreślić z tego powodu, że pałac, będący przecież w naszym użytkowaniu – niszczał przez lata, a my chwilowo nie mamy środków, żeby go z powrotem doprowadzić do stanu świetności, żeby z niego dalej korzystać.

Referendum pokazało, że mieszkańcy są w stanie się zmobilizować, potrafią na referendum pójść i podjąć decyzję. Ale w tym przypadku na referendum cień rzuca niejasna sytuacja, bowiem nie zostało określone wcześniej, na co – jako mieszkańcy – chcemy przeznaczyć pałac, co tam ma być i skąd pozyskamy środki. Skutek jest taki, że wynik referendum bywa argumentem tłumaczącym np. ograniczanie środków dla działań lokalnych stowarzyszeń, czy też ograniczanie niektórych inwestycji.

Jednym z ważnych efektów przeprowadzonego referendum było podjęcie tematu konsultacji społecznych. Wynikiem jest nowa uchwała o konsultacjach społecznych obowiązująca od tego roku w naszej gminie. Zaproponowaliśmy powstanie zespołu zadaniowego złożonego z urzędników, Radnych i mieszkańców, którego zadaniem byłoby koordynowanie działań związanych z kompleksem pałacowo-parkowym. Propozycja ta nie spotkała się z aprobatą Rady Gminy. Zapewne dlatego, że działanie zespołu mogłoby zbyt głęboko ingerować w „kompetencje władz”. Cztery miesiące po referendum odbyła się, zorganizowana przez pięć organizacji pozarządowych działających na terenie gminy Nekla, debata społeczna: „Referendum i co dalej?”, podczas której mieszkańcy, organizacje pozarządowe i część Radnych debatowało, czym jest partycypacja, konsultacje społeczne, na temat kontaktów pomiędzy Radą Gminy i mieszkańcami oraz jak poszerzać przestrzeń wpływu mieszkańców na decyzje podejmowane przez władze gminy.

CZĘŚĆ II.
PRZYKŁADY INICJATYW
REFERENDALNYCH

Edyta Jaroszevska-Nowak

REFERENDUM W ŚWIDWINIE

Edyta Jaroszewska-Nowak

Pełnomocniczka inicjatora
referendum w Świdwinie

1 października 2017 r. w gminie Świdwin odbyło się referendum w sprawie GMO. Było to pierwsze w Polsce referendum dotyczące genetycznie zmodyfikowanych organizmów. Mieszkańcy odpowiedzieli na pytanie: „Czy zgadzasz się, aby GMO było uprawiane lub hodowane w naszej Gminie?”. Ponad 95% biorących udział w głosowaniu opowiedziało się przeciwko takim uprawom. Niestety referendum nie jest ważne, ponieważ nie osiągnięto wymaganej ustawą frekwencji 30% uprawnionych do głosowania. Taki próg często nie jest osiągnięty przy wyborach do Parlamentu, ale to nie przeszkadza uznać wybranych posłów i senatorów za legalnych przedstawicieli społeczeństwa.

Referendum jest istotnym instrumentem demokracji pozwalającym wyrażać opinie społeczne na ważne tematy. Niestety prawo referendalne jest skonstruowane w taki sposób, że decydujący głos należy do biernej części społeczeństwa, która nie bierze udziału w głosowaniu. Ich nieobecność powoduje, że referendum jest nieważne.

Często jest też tak, że władze również nie są zainteresowane zwiększaniem aktywności społeczeństwa, co było widoczne przed ogólnopolskim referendum w 2015 r., kiedy to niektórzy politycy wręcz zniechęcali ludzi do głosowania. Jako inicjatorzy referendum mieliśmy nadzieję, że uzyskamy wsparcie ze strony tych polityków, którzy szli do wyborów z hasłami oddania władzy w ręce obywateli. Niestety nie otrzymaliśmy od nich żadnej pomocy.

Podczas ogólnokrajowego referendum z 2015 r. frekwencja w gminie Świdwin wyniosła tylko 5,9 %. 1 października 2017 r. do urn poszło ponad 10% uprawnionych do głosowania, co pokazuje, że pomimo braku zaangażowania władz w promowanie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, mieszkańcy chcą w dużo większym stopniu niż dotychczas, decydować w ważnych dla nich tematach. Ustawa o referendum lokalnym wymaga pilnej zmiany, tak by referendum stało się autentycznym narzędziem demokracji bezpośredniej.

Nasza kampania referendalna opierała się na bezpośrednim kontakcie z mieszkańcami podczas organizowanych spotkań w sołectwach. Niestety niska frekwencja na spotkaniach spowodowała, że większość mieszkańców nie dowiedziała się, jak wielkim zagrożeniem są uprawy GMO. Ostatnie badania naukowe niezbieżnie wskazują na ścisły związek żywności GMO oraz glifosatu z chorobami nowotworowymi. Stale wzrastająca liczba chorych na raka powinna już dawno zaalarmować odpowiednie instytucje odpowiedzialne za zdrowie Polaków. Wdrażane programy onkologiczne nie są jednak nakierowane na profilaktykę, a jedynie na wczesne wykrywanie i leczenie.

Sukcesem jest na pewno to, że 492 osoby sprzeciwiły się uprawom GMO. Te osoby są już świadome zagrożeń i mamy nadzieję, że będą uświadamiały innych. Jesteśmy wdzięczni tym, którzy przyczynili się do tego, że referendum się odbyło i udało się uzyskać frekwencję pokazującą znaczny wzrost aktywności mieszkańców. Ogromną wdzięczność kierujemy również do księży, którzy nie zostali obojętni na zagrożenia i modlili się w intencji POLSKI WOLNEJ OD GMO.

CZĘŚĆ III.
MERYTORYCZNE REFERENDA
LOKALNE W POLSCE

1

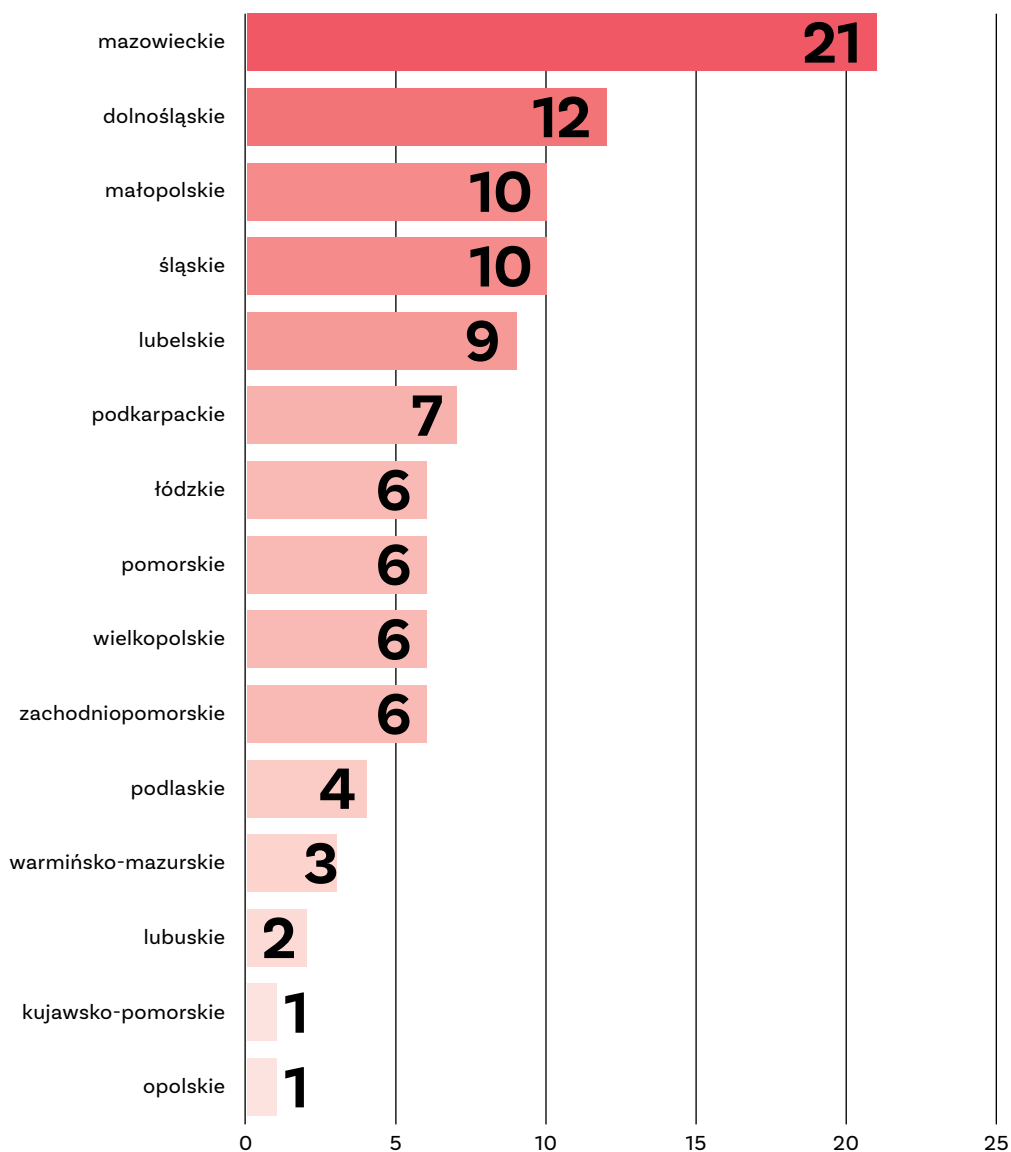
MERYTORYCZNE REFERENDA LOKALNE – DANE LICZBOWE

MAPA LICZEBNOŚCI REFERENDÓW Z PODZIAŁEM NA WOJEWÓDZTWA

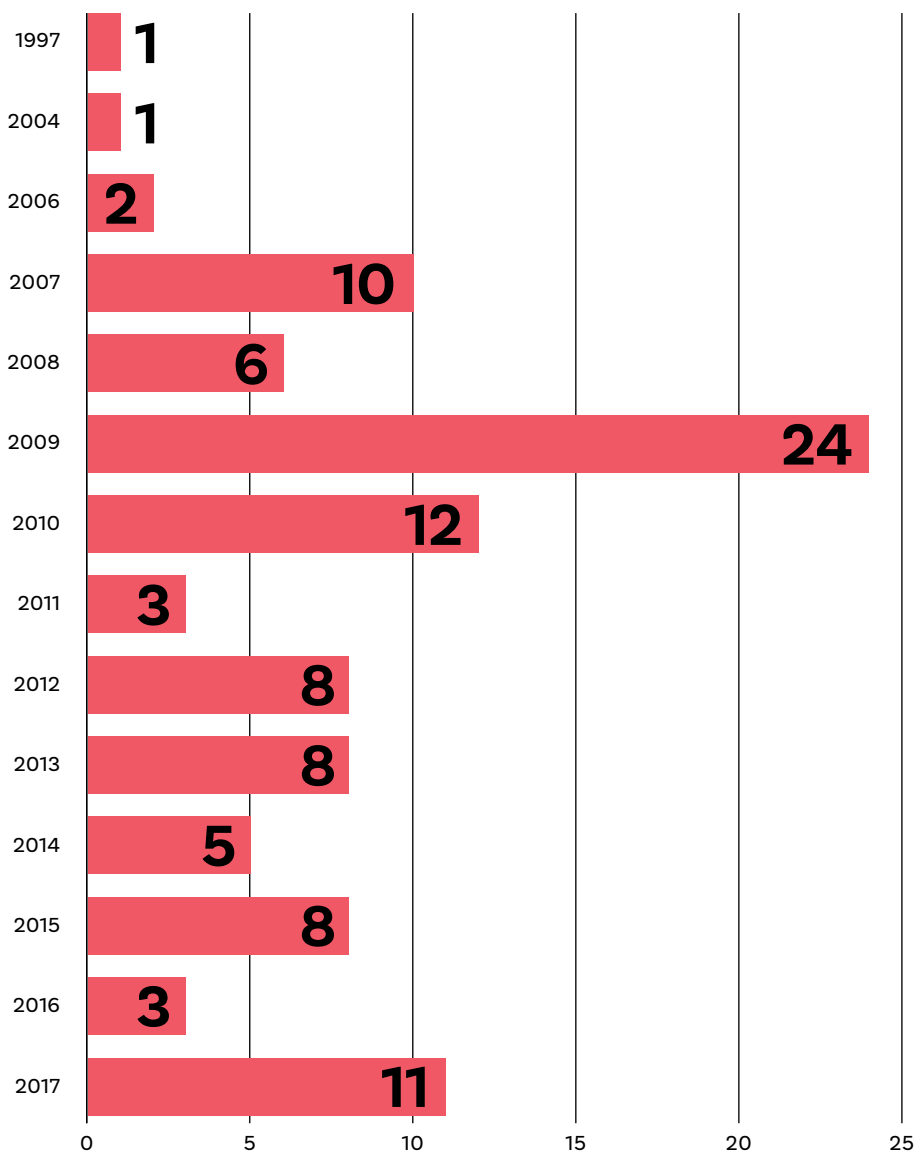
Źródło: informacje prasowe lata: 1997-2017

PORÓWNAWCZE ZESTAWIENIE WOJEWÓDZTW

Źródło: informacje prasowe lata: 1997-2017

WYKAZ MERYTORYCZNYCH REFERENDÓW LOKALNYCH

Źródło: informacje prasowe lata: 1997-2017

CZĘŚĆ III.
MERYTORYCZNE REFERENDA
LOKALNE W POLSCE

**WYKAZ REFERENDÓW
W POLSCE W LATACH
1997-2017**

Z uwagi na brak obowiązku centralnej państwowej rejestracji referendów merytorycznych, zestawienie zostało sporządzone w oparciu o monitoring informacji prasowych.

WOJEWÓDZTWO DOLNOŚLĄSKIE (12)

REFERENDA WAŻNE (8)

- Miejscowość:** Kowary
Data referendum: 21.10.2007
Temat referendum: dotyczące przejścia przez Gminę Kowary obowiązków właścicieli nieruchomości w zakresie utrzymania czystości i porządku na terenie nieruchomości
Frekwencja: 37,30%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające
- Miejscowość:** Kunice
Data referendum: 27.09.2009
Temat referendum: dotyczące budowy kopalni odkrywkowej węgla brunatnego w Gminie Kunice
Frekwencja: 63,72%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające
- Miejscowość:** Prochowice
Data referendum: 27.09.2009
Temat referendum: dotyczące budowy kopalni odkrywkowej węgla brunatnego na terenie Miasta i Gminy Prochowice
- Miejscowość:** Ruja
Data referendum: 27.09.2009
Temat referendum: dotyczące budowy kopalni odkrywkowej węgla brunatnego na terenie Gminy Ruja
Frekwencja: : 63,40%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające
- Miejscowość:** Miłkowice
Data referendum: 27.09.2009
Temat referendum: dotyczące budowy kopalni odkrywkowej węgla brunatnego na terenie Gminy Miłkowice
Frekwencja: 48,57%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające
- Miejscowość:** Ścinawa
Data referendum: 27.09.2009
Temat referendum: dotyczące budowy kopalni odkrywkowej węgla brunatnego na terenie Gminy Ścinawa
Frekwencja: 43,10%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające
- Miejscowość:** Lubin
Data referendum: 27.09.2009
Temat referendum: dotyczące budowy kopalni odkrywkowej węgla brunatnego na terenie Gminy Lubin
Frekwencja: 53,39%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające
- Miejscowość:** Platerówka
Data referendum: 08.01.2012
Temat referendum: dotyczące budowy „parku wiatrowego” na terenie Gminy Platerówka
Frekwencja: 54,80%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające 55,9% oddanych głosów przeciw budowie parku wiatrowego

REFERENDA NIEWAŻNE (4)

- Miejscowość:** Chocianów
Data referendum: 2.08.2009
Temat referendum: dotyczące budowy na terenie Gminy Chocianów zakładu wykorzystującego technologię spalania odpadów
Frekwencja: 19,22%
Wynik referendum: nieważne
- Miejscowość:** Wałbrzych
Data referendum: 13.02.2011
Temat referendum: dotyczące dopłaty do stawek wody i ścieków, zakaz lokalizacji składowisk odpadów, zakaz lokalizacji zakładów i instalacji przetwórstwa lub utylizacji odpadów niebezpiecznych, a także zakaz poruszania się po drogach gminnych pojazdów ciężarowych przewożących substancje niebezpieczne
Frekwencja: 18,76%
Wynik referendum: nieważne
- Miejscowość:** Wrocław
Data referendum: 6.09.2015
Temat referendum: dotyczące ograniczenia ruchu samochodowego, organizacji imprez kulturalnych i sportowych o znaczeniu międzynarodowym, zwiększenia nakładów na rewitalizację, oraz powstanie metra
Frekwencja: 10,56 %
Wynik referendum: nieważne 67,5 % głosów za ograniczeniem ruchu samochodowego
- Miejscowość:** Wojcieszków
Data referendum: 2.07.2017
Temat referendum: dotyczące przyłączenia gminy Wojcieszków do powiatu ziemskiego Jelenia Góra
Wynik referendum: nieważne 71,8 % głosów za organizacją imprez kulturalnych i sportowych o znaczeniu międzynarodowym 89 % głosów za zwiększeniem nakładów na rewitalizację 53,3 % głosów przeciw powstaniu metra

WOJEWÓDZTWO KUJAWSKO-POMORSKIE (1)

REFERENDA WAŻNE (1)

<p>1. Miejscowość: Sicienko
Data referendum: 21.10.2010
Temat referendum: dotyczące wystąpienia gminy ze spółki z o. o.</p> | <p>pod firmą Przedsiębiorstwo Wodociągowo-Kanalizacyjne Aglomeracji Bydgoskiej
Frekwencja: 30,68%</p> | <p>Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające</p> |
|--|--|--|

WOJEWÓDZTWO LUBELSKIE (9)

REFERENDA WAŻNE (5)

<p>1. Miejscowość: Gmina Wilków
Data referendum: 26.08.2007
Temat referendum: dotyczące przejęcia przez gminę obowiązków właścicieli nieruchomości w zakresie wyposażenia nieruchomości w urządzenia do zbierania odpadów komunalnych oraz pozbywania się zgromadzonych na nieruchomości odpadów komunalnych
Frekwencja: 34,74%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające</p>	<p>nieruchomości w zakresie pozbywania się zgromadzonych na nieruchomości odpadów komunalnych
Frekwencja: 40,92%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające</p>	<p>Temat referendum: dotyczące budowy zakładu zagospodarowania odpadów na terenie gminy
Frekwencja: 32,15%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające</p>
<p>2. Miejscowość: Gmina Ryki
Data referendum: 21.10.2007
Temat referendum: dotyczące przejęcia przez gminę obowiązków właścicieli</p>	<p>3. Miejscowość: Gmina Poniatowa
Data referendum: 21.10.2007
Temat referendum: dotyczące przejęcia przez gminę obowiązków właścicieli nieruchomości w zakresie utrzymania porządku i czystości.
Frekwencja: 37,47%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające</p>	<p>5. Miejscowość: Gmina Końskowola
Data referendum: październik 2015
Temat referendum: dotyczące biogazowi i utylizacji odpadów poubojowych
Frekwencja: 54%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające 98% głosów przeciw budowie biogazowni</p>
<p>4. Miejscowość: Gmina Bełżyce
Data referendum: 2.03.2008</p>		

REFERENDA NIEWAŻNE (4)

<p>1. Miejscowość: Gmina Kraśnik
Data referendum: 25.11.2007
Temat referendum: dotyczące sprzedaży prywatnemu podmiotowi Kraśnickiego Przedsiębiorstwa Energetyki Ciepłej
Frekwencja: 22,08%
Wynik referendum: nieważne</p>	<p>przejęcia przez gminę obowiązku właścicieli nieruchomości w zakresie pozbywania się odpadów komunalnych z terenu nieruchomości za odpłatnością ustaloną przez Radę Miejską w Parczewie
Frekwencja: 22,22%
Wynik referendum: nieważne</p>	<p>sprzedaży placu im. J. Piłsudskiego w Lubartowie
Frekwencja: 11,43%
Wynik referendum: nieważne</p>
<p>2. Miejscowość: Gmina Parczew
Data referendum: 7.06.2009
Temat referendum: dotyczące</p>	<p>3. Miejscowość: Lubartów
Data referendum: 2.05.2010
Temat referendum: dotyczące</p>	<p>4. Miejscowość: Księżpól
Data referendum: 13.01.2013
Temat referendum: dotyczące podziału Gminy Księżpól
Frekwencja: 28,70%
Wynik referendum: nieważne</p>

WOJEWÓDZTWO LUBUSKIE (2)

REFERENDA WAŻNE (2)

<p>1. Miejscowość: Gmina Brody
Data referendum: 21.06.2009
Temat referendum: dotyczące budowy odkrywkowej kopalni węgla brunatnego na terenie Gminy Brody</p>	<p>Frekwencja: 53%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające</p>	<p>Temat referendum: dotyczące budowy odkrywkowej kopalni węgla brunatnego
Frekwencja: 47,41%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające</p>
<p>2. Miejscowość: Gmina Gubin
Data referendum: 8.11.2009</p>		

WOJEWÓDZTWO ŁÓDZKIE (6)

REFERENDA WAŻNE (4)

- Miejscowość:** Gmina Głowno
Data referendum: 20.06.2010
Temat referendum: dotyczące odpłatnego przejęcia przez Gminę Głowno od właścicieli nieruchomości obowiązku pozbywania się zebranych na terenie nieruchomości odpadów komunalnych
Frekwencja: 38,50%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające
- Miejscowość:** Kłodawa
Data referendum: 28.11.2010
Temat referendum: dotyczące lokalizacji lotniska na terenie Gminy Kłodawa
Frekwencja: 30,50%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające
- Miejscowość:** Mokrsko
Data referendum: 16.06.2013
Temat referendum: dotyczące lokalizacji elektrowni wiatrowych na terenie Gminy Mokrsko
Frekwencja: 46,66%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające
- Miejscowość:** Gmina Zielona Góra
Data referendum: 18.05.2014
Temat referendum: dotyczące połączenia Gminy Zielona Góra z Miastem Zielona Góra
Frekwencja: 55,18 %
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające 53,45 % głosów za połączeniem gminy Zielona Góra z Miastem Zielona Góra

REFERENDA NIEWAŻNE (2)

- Miejscowość:** Gmina Nowosolna
Data referendum: 24.10.2004
Temat referendum: dotyczące inwestycji polegającej na budowie stalowego masztu antenowego dla radiowych i telewizyjnych anten nadawczych
Wynik referendum: nieważne (unieważnione z powodu zakłócania ciszy referendalnej)
- Miejscowość:** Chąšno
Data referendum: 19.02.2012
Temat referendum: dotyczące lokalizacji elektrowni wiatrowych na terenie Gminy Chąšno
Frekwencja: 16,36%
Wynik referendum: nieważne

WOJEWÓDZTWO MAŁOPOLSKIE (10)

REFERENDA WAŻNE (5)

- Miejscowość:** Gmina Zawoja
Data referendum: 14.09.2008
Temat referendum: dotyczące poszerzenia obszaru Natura 2000
Frekwencja: 46,18%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające
- Miejscowość:** Gmina Słupnice
Data referendum: 7.06.2009
Temat referendum: dotyczące przejęcia przez Radę Gminy Słupnice od właścicieli nieruchomości obowiązku pozbywania się zebranych odpadów komunalnych.
Frekwencja: 42,72%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające
- Miejscowość:** Bystra-Sidzina
Data referendum: 24.06.2012
Temat referendum: dotyczące budowy kanalizacji w Gminie Bystra-Sidzina oraz preferowany przez mieszkańców Gminy system kanalizacji (ciśnieniowej lub grawitacyjnej) [2 warianty do wyboru: system ciśnieniowy lub grawitacyjny]
Frekwencja: 40,63%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające 98,52% głosów za systemem grawitacyjnym
- Miejscowość:** Gołcza
Data referendum: 21.04.2013
Temat referendum: dotyczące lokalizacji farm wiatrowych na terenie gminy
Frekwencja: 34,75%;
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające 56,05% głosów przeciw budowie farm wiatrowych
- Miejscowość:** Kraków
Data referendum: 25.05.2014
Temat referendum: dotyczące organizacji Igrzysk Olimpijskich w 2022 roku, budowy metra, wprowadzenia monitoringu, powstawania ścieżek rowerowych
Frekwencja: 35,96%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające 69,72 % głosów przeciw organizacji Igrzysk Olimpijskich 55,11% głosów za budową metra 69,73% głosów za monitoringiem 85,18% głosów za powstaniem ścieżek rowerowych

REFERENDA NIEWAŻNE (5)

- Miejscowość:** Oświęcim
Data referendum: 25.06.2006
Temat referendum: dotyczące połączenia Gminy Miasto Oświęcim z okalającą ją Gminą Oświęcim w jedną jednostkę samorządu terytorialnego
Frekwencja: 6,97%
Wynik referendum: nieważne
- Miejscowość:** Gmina Łukowica
Data referendum: 31.01.2010
Temat referendum: dotyczące przejścia przez Radę Gminy Łukowica od właścicieli nieruchomości obowiązku
- pozbywania się zebranych odpadów komunalnych
Frekwencja: 24,18%
Wynik referendum: nieważne
- Miejscowość:** Bohnia
Data referendum: 23.11.2014
Temat referendum: dotyczące budowy parkingu podziemnego w centrum miasta
Frekwencja: 12,5%
Wynik referendum: nieważne
- Miejscowość:** Gmina Brzeszcze
Data referendum: 9.08.2015
Temat referendum: dotyczące
- istnienia straży miejskiej
Wynik referendum: nieważne
- Miejscowość:** Sędziszów Małopolski
Data referendum: 3.09.2017
Temat referendum: dotyczące ochrony przeciwpowodziowej i ochrony przed suszą, powstania zbiornika wielofunkcyjnego „Jezioro Sędziszowskie”
Frekwencja: 7,78%
Wynik referendum: nieważne 80% głosów za powstaniem zbiornika wielofunkcyjnego

WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE (21)

REFERENDA WAŻNE (9)

- Miejscowość:** Zakrzew
Data referendum: 27.01.2008
Temat referendum: dotyczące przejścia od właścicieli nieruchomości położonych na terenie gminy obowiązków w zakresie utrzymania czystości i porządku przez Gminę Zakrzew
Frekwencja: 41,76%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające
- Miejscowość:** Raciąż
Data referendum: 7.06.2009
Temat referendum: dotyczące połączenia Gminy Raciąż i Gminy Miasta Raciąż w jedną jednostkę samorządu terytorialnego
Frekwencja: 46,80%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające
- Miejscowość:** Jedlnia-Letnisko
Data referendum: 20.06.2010
Temat referendum: dotyczące przejścia przez Gminę obowiązków pozbywania się odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości
Frekwencja: 53%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające
- Miejscowość:** Izabelin
Data referendum: 20.06.2010
Temat referendum: dotyczące przejścia przez Gminę Izabelin od właścicieli nieruchomości
- obowiązków pozbywania się zebranych na terenie nieruchomości odpadów komunalnych
Frekwencja: 45,76%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające
- Miejscowość:** Garwolin
Data referendum: 20.06.2010
Temat referendum: dotyczące przejścia przez miasto Garwolin od właścicieli nieruchomości obowiązku w zakresie pozbywania się zebranych na terenie nieruchomości odpadów komunalnych za odpłatnością, oraz budowy krytej pływalni
Frekwencja: 56,60%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające
- Miejscowość:** Legionowo
Data referendum: 26.03.2017
Temat referendum: dotyczące przyłączenia gminy do Warszawy.
Frekwencja: 46,72%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające 94,27 % głosów przeciw włączeniu gminy do metropolii Warszawskiej
- Miejscowość:** Gmina Nieporęt
Data referendum: 14.05.2017
Temat referendum: dotyczące przyłączenia gminy do Warszawy
Frekwencja: 39,5%
- Wynik referendum:** referendum jest ważne i rozstrzygające 96% głosów przeciw włączeniu gminy do metropolii Warszawskiej
- Miejscowość:** Podkowa Leśna
Data referendum: 4.06.2017
Temat referendum: dotyczące przyłączenia gminy do Warszawy.
Frekwencja: 42,3%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające 98,28% głosów przeciw włączeniu gminy do metropolii Warszawskiej
- Miejscowość:** Ożarów Mazowiecki
Data referendum: 4.06.2017
Temat referendum: dotyczące przyłączenia gminy do Warszawy
Frekwencja: 35,67%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające 95,6% głosów przeciw włączeniu gminy do metropolii Warszawskiej

REFERENDA NIEWAŻNE (12)

- Miejscowość:** Targówek
Data referendum: 16.02.1997
Temat referendum: dotyczące spalarni śmieci przy ul. Zabranieckiej
Frekwencja: 26%
Wynik referendum: nieważne
- Miejscowość:** Mszczonów
Data referendum: 1.07.2007
Temat referendum: dotyczące składowania odpadów niebezpiecznych
Frekwencja: 25%
Wynik referendum: nieważne
- Miejscowość:** Grójec
Data referendum: 7.06.2009
Temat referendum: dotyczące przejścia od właścicieli nieruchomości położonych na terenie gminy obowiązków w zakresie utrzymania czystości i porządku przez gminę
Frekwencja: 19,24%
Wynik referendum: nieważne
- Miejscowość:** Jedlnia-Letnisko
Data referendum: 7.06.2009
Temat referendum: dotyczące przejścia od właścicieli nieruchomości położonych na terenie gminy obowiązków w zakresie utrzymania czystości i porządku przez gminę
Frekwencja: 28%
Wynik referendum: nieważne
- Miejscowość:** Maków Mazowiecki
Data referendum: 7.06.2009
Temat referendum: dotyczące przejścia od właścicieli nieruchomości obowiązku pozbywania się zebranych na terenie nieruchomości odpadów komunalnych
Frekwencja: 17,13%
Wynik referendum: nieważne
- Miejscowość:** Mińsk Mazowiecki
Data referendum: 7.06.2009
Temat referendum: dotyczące przejścia przez miasto Mińsk Mazowiecki od właścicieli nieruchomości obowiązku pozbywania się zebranych odpadów komunalnych z terenu nieruchomości
Frekwencja: 20,78%
Wynik referendum: nieważne
- Miejscowość:** Sokołów Podlaski
Data referendum: 7.06.2009
Temat referendum: dotyczące przejścia przez Miasto Sokołów Podlaski obowiązków właścicieli nieruchomości w zakresie wyposażenia nieruchomości w urządzenia służące do zbierania odpadów komunalnych.
Frekwencja: 26,42%
Wynik referendum: nieważne
- Miejscowość:** Halinów
Data referendum: 20.09.2009
Temat referendum: dotyczące przejścia przez gminę obowiązku właścicieli nieruchomości w zakresie wyposażania nieruchomości w urządzenia służące do zbierania odpadów komunalnych
Frekwencja: 29,24%
Wynik referendum: nieważne
- Miejscowość:** Siedlce
Data referendum: 7.02.2010
Temat referendum: dotyczące sposobu zagospodarowania terenu stadionu pomiędzy ul. Piłsudskiego, Sportową, Katedralną i Wojskową w Siedlcach
Frekwencja: 7,61%
Wynik referendum: nieważne
- Miejscowość:** Kotuń
Data referendum: 22.04.2012
Temat referendum: dotyczące likwidacji Szkoły Podstawowej w Koszewnicy i likwidacja Szkoły Podstawowej w Broszkowie
Frekwencja: 16,86%
Wynik referendum: nieważne
- Miejscowość:** Konstancin-Jeziorna
Data referendum: 28.05.2017
Temat referendum: dotyczące przyłączenia gminy do Warszawy
Frekwencja: 29,329%
Wynik referendum: nieważne 96,94% głosów przeciw włączeniu gminy do metropolii Warszawskiej
- Miejscowość:** Wieliszew
Data referendum: 4.06.2017
Temat referendum: dotyczące przyłączenia gminy do Warszawy
Frekwencja: 25,04%
Wynik referendum: nieważne 95,04% głosów przeciw włączeniu gminy do metropolii Warszawskiej

WOJEWÓDZTWO OPOLSKIE (1)

REFERENDA NIEWAŻNE (1)

- Miejscowość:** Nysa
Data referendum: 8.03.2010
Temat referendum: dotyczące sprzedaży nieruchomości znajdujących się na obszarze ul. Rynek w Nysie
Frekwencja: 5,96%
Wynik referendum: nieważne

WOJEWÓDZTWO PODLASKIE (4)

REFERENDA WAŻNE (1)

- Miejscowość:** Supraśl
Data referendum: 24.05.2015
Temat referendum: dotyczące podziału gminy
Frekwencja: 60%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające
- 60% frekwencji przeciw podziałowi 55%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające 60% głosów przeciw podziałowi gminy

REFERENDA NIEWAŻNE (3)

- Miejscowość:** Referendum Wojewódzkie
Data referendum: 20.05.2007
Temat referendum: dotyczące przebiegu obwodnicy Augustowa
Frekwencja: 21,56%
Wynik referendum: nieważne
 - Miejscowość:** Białystok
Data referendum: 26.05.2013
 - Miejscowość:** Województwo podlaskie
- Temat referendum:** dotyczące zdobycia udziałów MPEC sp. z o.o. w Białymstoku stanowiących własność Gminy Białystok
Frekwencja: 25,92%
Wynik referendum: nieważne
- Data referendum:** 15.01.2017
Temat referendum: dotyczące budowy lotniska
Frekwencja: 12,96%
Wynik referendum: nieważne

WOJEWÓDZTWO POMORSKIE (6)

REFERENDA WAŻNE (2)

- Miejscowość:** Gmina Kosakowo
Data referendum: 24.11.2013
Temat referendum: dotyczące podziemnych zbiorników z gazem, oraz wstrzymania prac nad zmianą studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy.
Frekwencja: 32,57%
 - Miejscowość:** Krynica Morska
Data referendum: 11.06.2017
Temat referendum: nadania Krynicy Morskiej statusu uzdrowiska
- Wynik referendum:** referendum jest ważne i rozstrzygające 95,17% głosów za wstrzymaniem prac
- Frekwencja:** 35,58%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające 90% głosów przeciw nadaniu Krynicy Morskiej statusu uzdrowiska

REFERENDA NIEWAŻNE (4)

- Miejscowość:** Gmina Czersk
Data referendum: 27.07.2008
Temat referendum: dotyczące likwidacji straży miejskiej
Frekwencja: 27,8%
Wynik referendum: nieważne
- Miejscowość:** Kwidzyn (referendum powiatowe)
Data referendum: 12.08.2012
Temat referendum: dotyczące utrzymania samorządowej kontroli nad szpitalem powiatowym poprzez pozostawienie co najmniej 51% udziałów Powiatu Kwidzyńskiego w „Zdrowie” sp. z o.o.
Frekwencja: 11,89%
Wynik referendum: nieważne
- Miejscowość:** Chojnice
Data referendum: 20.12.2015
Temat referendum: dotyczące likwidacji Straży Miejskiej
Frekwencja: 24,21%
Wynik referendum: nieważne
- Miejscowość:** Pelplin
Data referendum: 15.05.2016 r.
Temat referendum: dotyczące likwidacji straży miejskiej
Frekwencja: 10,29%
Wynik referendum: nieważne 87,73% głosów oddanych za likwidacją straży miejskiej

WOJEWÓDZTWO PODKARPACKIE (7)

REFERENDA WAŻNE (3)

- Miejscowość:** Cieszanów
Data referendum: 20.05.2007
Temat referendum: dotyczące przejścia przez Gminę Cieszanów od właścicieli nieruchomości obowiązków w zakresie zbierania i pozbywania się odpadów komunalnych
Frekwencja: 36,08%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające
- Miejscowość:** Haczów
Data referendum: 6.04.2008
Temat referendum: dotyczące przejścia przez Gminę Haczów od właścicieli nieruchomości obowiązków w zakresie zbierania i pozbywania się odpadów komunalnych
Frekwencja: 32,82%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające
- Miejscowość:** Gmina Krasne
Data referendum: 23.10.2016
Temat referendum: dotyczące połączenia Gminy Krasne z Rzeszowem
Frekwencja: 56%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające 62% głosów przeciwko połączeniu Gminy Krasne z Rzeszowem

REFERENDA NIEWAŻNE (4)

- Miejscowość:** Miasto Przemyśl
Data referendum: 26.04.2009
Temat referendum: dotyczące miejskiej zieleni oraz nowej architektury na przemyskim Rynku
Frekwencja: 19,47%
Wynik referendum: nieważne
- Miejscowość:** Miejsce Piastowe
Data referendum: 10.05.2009
Temat referendum: dotyczące akceptacji odpłatnego przejścia przez Gminę Miejsce Piastowe obowiązków właścicieli nieruchomości w zakresie pozbywania się zebranych na terenie nieruchomości stałych odpadów komunalnych
Frekwencja: 27,89%
Wynik referendum: nieważne
- Miejscowość:** Jasło
Data referendum: 8.02.2015 r.
Temat referendum: dotyczące likwidacji Straży Miejskiej
Frekwencja: 20,27%
Wynik referendum: nieważne
- Miejscowość:** Zaklików
Data referendum: 31.01.2016
Temat referendum: dotyczące odłączenia się Lipy, Gielni i Goliszowca od gminy Zaklików
Frekwencja: 19,25%
Wynik referendum: nieważne

WOJEWÓDZTWO ŚLĄSKIE (10)

REFERENDA WAŻNE (3)

- Miejscowość:** Pszczyna
Data referendum: 12.11.2006
Temat referendum: dotyczące przejścia przez Gminę Pszczyna obowiązków właścicieli nieruchomości w zakresie wyposażenia nieruchomości w urządzenia służące do zbierania odpadów komunalnych stałych, utrzymywanie tych urządzeń w odpowiednim stanie sanitarnym, porządkowym i technicznym oraz pozbywania się zebranych na terenie nieruchomości odpadów komunalnych stałych
Frekwencja: 36,79%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające
- Miejscowość:** Gmina Sławków
Data referendum: 21.10.2007
Temat referendum: dotyczące organizacji przez Miasto wywozu nieczystości stałych
Frekwencja: 54,26%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające
- Miejscowość:** Goczałkowice-Zdrój
Data referendum: 21.11.2010
Temat referendum: dotyczące przejścia przez Gminę Goczałkowice-Zdrój obowiązków właścicieli nieruchomości w zakresie wyposażenia nieruchomości w urządzenia służące do zbierania odpadów komunalnych stałych, utrzymywania tych urządzeń w odpowiednim stanie sanitarnym, porządkowym i technicznym oraz pozbywania się zebranych na terenie nieruchomości odpadów komunalnych stałych.
Frekwencja: 50,54%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające 50,37% głosów przeciw przekazaniu gminie spraw dotyczących wywozów śmieci

REFERENDA NIEWAŻNE (7)

- Miejscowość:** Gmina Krupski Młyn
Data referendum: 24.02.2008
Temat referendum: dotyczące przyszłości Samodzielnego Publicznego Zakładu Opieki Zdrowotnej w Krupskim Młynie
Frekwencja: 28,27%
Wynik referendum: nieważne
- Miejscowość:** Tychy
Data referendum: 7.06.2009
Temat referendum: dotyczące przejścia przez Miasto Tychy obowiązku właścicieli nieruchomości w zakresie wyposażenia nieruchomości w urządzenia służące do zbierania odpadów komunalnych stałych, utrzymywanie tych urządzeń w odpowiednim stanie sanitarnym, porządkowym i technicznym oraz pozbywania się zebranych na terenie nieruchomości odpadów komunalnych
Frekwencja: 15,25%
Wyniki referendum: nieważne
- Miejscowość:** Sosnowiec
Data referendum: 7.06.2009
Temat referendum: dotyczące akceptacji przez mieszkańców odpłatnego przejścia przez gminę Sosnowiec niektórych obowiązków, o których mowa w art. 5 ust. 1 pkt 1 i 3b ustawy z dnia 13 września 1996 r. o utrzymaniu czystości i porządku w gminach
Frekwencja: 16,39%
Wynik referendum: nieważne
- Miejscowość:** Świerklany
Data referendum: 6.01.2013
Temat referendum: dotyczące odłączenia sołectwa Jankowice od Gminy Świerklany i utworzenia z tego sołectwa Gminy Jankowice.
Frekwencja: 27,08%
Wynik referendum: nieważne
- Miejscowość:** Pszczyna
Data referendum: 03.02.2013
Temat referendum: dotyczące likwidacji Straży Miejskiej w Pszczynie
Frekwencja: 14,46%
Wynik referendum: nieważne
- Miejscowość:** Wodzisław Śląski
Data referendum: 02.06.2013
Temat referendum: dotyczące likwidacji Straży Miejskiej w Wodzisławiu Śląskim
Frekwencja: 17,46%
Wynik referendum: nieważne
- Miejscowość:** Kłobuck
Data referendum: 19.01.2014
Temat referendum: dotyczące podziału gminy
Frekwencja: 16%
Wynik referendum: nieważne

WOJEWÓDZTWO WARMIŃSKO-MAZURSKIE (3)

REFERENDA WAŻNE (2)

- Miejscowość:** Gietrzwałd
Data referendum: 21.10.2007
Temat referendum: dotyczące przejścia przez Gminę obowiązków właścicieli w zakresie pozbywania się odpadów komunalnych
Frekwencja: 47,53%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające
- Miejscowość:** Braniewo
Data referendum: 25.10.2015
Temat referendum: dotyczące likwidacji Straży Miejskiej
Frekwencja: 38,77%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające 75% głosów za likwidacją Straży Miejskiej

REFERENDA NIEWAŻNE (1)

- Miejscowość:** Ostróda
Data referendum: 7.06.2009
Temat referendum: dotyczące przejścia przez gminę obowiązków właścicieli nieruchomości w zakresie utrzymania czystości i porządku na terenie nieruchomości.
Frekwencja: 26,13%
Wynik referendum: nieważne

WOJEWÓDZTWO WIELKOPOLSKIE (6)

REFERENDA WAŻNE (4)

- Miejscowość:** Gmina Orchowo
Data referendum: 31.01.2010
Temat referendum: dotyczące powstania na terenie gminy parków wiatrowych
Frekwencja: 35%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające
- Miejscowość:** Lipno
Data referendum: 23.01.2011
Temat referendum: dotyczące lokalizacji elektrowni wiatrowych na terenie Gminy Lipno
- Miejscowość:** Babiak
Data referendum: 21.06.2015
Temat referendum: dotyczące budowy kopalni odkrywkowej
Frekwencja: 42,94%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające
- Miejscowość:** Nekla
Data referendum: 11.12.2016
Temat referendum: dotyczące kupna przez Gminę zabytkowego pałacu wraz z parkiem
Frekwencja: 36,4%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające 77,57% głosów za kupnem kompleksu pałacowego z parkiem

REFERENDA NIEWAŻNE (2)

- Miejscowość:** Gmina Tuliszków
Data referendum: 7.06.2009
Temat referendum: dotyczące przejścia przez Gminę i Miasto Tuliszków od właścicieli nieruchomości obowiązku w zakresie pozbywania się zebranych na terenie nieruchomości odpadów komunalnych za odpłatności w wysokości ustalonej przez Radę Miejską w Tuliszkowie
Frekwencja: 20%
Wynik referendum: nieważne
- Miejscowość:** Jarocin
Data referendum: 25.05.2014
Temat referendum: dotyczące ruchu samochodowego na rynku oraz jego rewitalizacji,
Frekwencja: 21%
Wynik referendum: nieważne 86,22% głosów przeciw ruchowi samochodowemu na rynku 67,91% głosów za rewitalizacją Rynku

WOJEWÓDZTWO ZACHODNIOPOMORSKIE (6)

REFERENDA WAŻNE (1)

- Miejscowość:** Mielno
Data referendum: 12.02.2012
Temat referendum: dotyczące lokalizacji elektrowni jądrowej na terenie Gminy Mielno w Gąskach.
Frekwencja: 57%
Wynik referendum: referendum jest ważne i rozstrzygające 94,71% głosów przeciw budowie elektrowni jądrowej

REFERENDA NIEWAŻNE (5)

- Miejscowość:** Chociwel
Data referendum: 26.06.2011
Temat referendum: dotyczące wygaszenia działalności Zespołu Szkół w Kamiennym Moście
Frekwencja: 22,40%
Wynik referendum: nieważne
- Miejscowość:** Ińsko
Data referendum: 06.11.2011
Temat referendum: dotyczące powstania kopalni kruszyw w obrębie Ciemnik Gmina Ińsko przez Szczecińską Kopalnię Surowców Mineralnych S. A. w Szczecinie
Frekwencja: 17,01%
Wynik referendum: nieważne
- Miejscowość:** Gryfino
Data referendum: 10.06.2012
Temat referendum: dotyczące lokalizacji elektrowni jądrowej wraz z wszelką inną infrastrukturą związaną z przemysłem jądrowym na terenie Gminy Gryfino
Frekwencja: 13,79%
Wynik referendum: nieważne
- Miejscowość:** Stepnica
Data referendum: 09.09.2012
Temat referendum: dotyczące lokalizacji farm wiatrowych
Frekwencja: 25,46%
Wynik referendum: nieważne
- Miejscowość:** Świdwin
Data referendum: 1.10.2017
Temat referendum: dotyczące zakazu upraw GMO na terenie gminy
Frekwencja: 10,62%
Wynik referendum: nieważne

„ ...pragnę wyrazić swoje poparcie dla inicjatyw społecznych podejmowanych na rzecz rozwoju instytucji referendum lokalnego. Jest to szczególnie ważny instrument demokracji bezpośredniej, pozwalający obywatelom na wypowiedzenie się w sprawach, które są im szczególnie bliskie. Referendum stwarza członkom społeczności lokalnych możliwość realnego i osobistego udziału w sprawowaniu władzy oraz wpływu na funkcjonowanie struktur samorządowych. Umacnia przez to poczucie wspólnoty i sprzyja jej rozwojowi.”

Cytat z listu Rzecznika Praw Obywatelskich dra Adama Bodnara do Fundacji „Rozwój TAK - Odkrywki NIE” z dn. 9.10.2017 r.

**GUERRILLA
FOUNDATION**
ACT. AFFECT. CHANGE